

UNITÁRIUS ÉLET

XXXV. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM

1981. MÁRCIUS—ÁPRILIS

EMLÉKSZAVAK BARTÓK BÉLÁRÓL

Ezek között a kőboltozatos falak között, erről a facsipkézettel körülvevő, óvott és törekeny helyről két lény neve hangzik el a legtöbbször. A láthatatlan és távoli Istené, ki közvetett jelekkel ad bizonyosságot létezéséről: a világ, a természet nem mindig tudomásul vett, nem mindig isteni Üzenetnek, nagy Jelnek felfogott hétköznapi és ünnepi csodáival, amilyen az évszakok törvényszerű és csodálatos változása, amilyen egy gyermek születésének csodája, a megfáradtak elmúlása s mégis csodás megmaradása az emlékeinkben, amilyen napi csoda a felhők szépséges járása, csillagok és vilámok futása és amilyen csodák eszméletünk és lelünk, gondolataink és érzelmeink csöndes megsejtései és sugallatai. A másik lény, akinek neve ezen a helyen a legtöbbször visszhangzik, az Ember. Az Emberfia, aki valaha testi mivoltában is látható volt, aki félreérthetetlen tettekkel és tanításokkal részt vett a világ történelmének alakításában, járt világunk földjén és vizein, s akinek jelenlétére kenyérünkben és borunkban emlékezni szoktunk.

Isten és Ember tehát itt a leggyakoribb két szó, ők ketten itt a leggyakrabban néven nevezettek.

Nem lesz szokatlan hát, nem lesz idegen most ezen a helyen egy harmadik lényt is néven nevezni, ugyancsak embert. Ezek a falak szívesen fogják visszhangozni ezúttal az ő nevét, otthonosan fogják ölükbe fogadni őt: Bartók Bélát.

Otthonosan csakugyan. Mert harmincöt évesen, 1916-ban, ide tért ő, mint lelke új, kiválasztott otthonába, s ez az új otthon, melynek tiszta és zavartalan, minden zugot és minden magasságot betöltő légköre a szeretetet, szeretettel fogadta őt örökbe. Olyan múlhatatlan szeretettel, hogy íme, most ünnepélyesen emlékezik száz évvel ezelőtt született nagy fiára. Felnőtt fejjel, tudatosan, választotta otthonául ezt a kicsi házat ő, mint ahogyan tudatos volt minden választása, életének minden cselekedete, harca az elmaradottsággal, küzdelme az értetlenséggel s az elaljasult erővel, szembefordulása minden embertelenséggel, ahogy tudatos volt hűsége az elhagyni kényszerült hazához. Tudatos volt művészetének minden hangja és minden csöndje, tudatos volt teljes, világgraszoló életműve.

Ez az egyház a maga alapjait azon a földön teremtette meg, Erdélyben, ahonnan ő sokszor merített ihletet, ahová ő vissza-visszajárt népi és magyar fölisméréseit gazdagítani. Ennek az egyháznak, a mi unitárius egyházunknak, abban a legtisztább és legfőbb tételében, mely azt tanítja, hogy egy az Isten, s mely fölismerte azt az igazságot, hogy az Isten magányos, találta meg Bartók Béla a saját meggyőződését, saját keserű és nagy, megszenvedett és termékeny élettapasztalatának azt a végső összegződését, hogy az alkotó ember is magányos. Hogy a művész is magányos. Felnőtt fejjel ráismert arra, hogy egy végül is magányos kis közösségben, mint amilyen magányos közösség az unitáriusok kisdud népe, talál jó otthonra, meleg befogadásra az oly magányos és mégis oly közösségi művész, mint amilyen ő maga.

És bizonyára itt találta meg „a maga legszemélyesebb hitvallását”, ahogyan Bartók Béla egyik legnagyobb művét, a Cantata Profanát a zenetudós Szabolcsi

Bence nevezte. Itt találta meg azt az életelvet szóban is megfogalmazva, énekekben is elmondhatóan, melyet világéletében követett, azt a tisztaságot, melyet a Cantata közismert szövege ezzel a szelíd és kemény paranccsal fejez ki: „...csak tiszta forrásból”. A kilenc csodaszarvasfiúról szóló román kolindaszövegre építette 1930-ban a mű zenei mondandóját, s nemcsak ezét a műét. Ez volt annakelőtte is és ez maradt egész zenei életművének, egész emberi magatartásának is vezéreszméje. Elénekelte, tehát emberhangon kihirdette, meghirdette ezeket a sorokat, már-már parancsolatot: „...a szájuk többé nem iszik pohárból, csak tiszta forrásból.” Ennek a tiszta forrásnak a forrásvidékét találta meg Erdélyben és ebben a mi, Erdélyben született unitárius egyházunkban, melyet lelke és felnőtt gondolatai otthonául választott.

Hozzá kell tenni ehhez, mert bizonyára nem téves állítás, hogy ezeket a sorokat is tudatosan választotta ki magának arra, hogy éppen román nyelvből magyarra fordítva hirdethesse meg velük életének másik legfőbb célját és törekvését, „a népek testvérré válásának” nemes és irgalmatlanul nehéz szolgálatát.



Ugyanazt a célt és törekvést tehát, amelyet az unitárius egyház a népek erdélyi kohójából kiforrva, e kohó nehéz és kínzó tűzében megedzve, szerte a világban s ebben a kicsi országban szolgálni kíván.

A tiszta források vidékének és a testvériség eszméinek ez apró tartományán, kis helytartóságán kívül, az egyszerűségnek hajlékat és otthonát is megtalálta Bartók Béla ebben az egyházban. Emberközeli hitet talált itt egy ember, aki hitében csak annyira lehet profán, amennyire profán a mindig emberhíttű művész lehet. Amennyire profán egy olyan művész lehet, akit már huszonnégy éves korában az emelkedettség s a magasságok gondolata foglalkoztat. Ebben az életkorban így ír levelet az édesanyjának: „... Vigaszul mindenkinek ezt ajánlom: indifferens lelki magasságba emelkedni, s onnan az állapotokat teljes közönnyel, higgadt nyugalommal szemlélni. Persze hogy ezt a képességet nehéz, roppant nehéz, a legnehezebb elérni, de elérése az embernek legfőbb diadala mások felett, maga felett, minden felett. Én ideig-óráig majdhogynem a magaslaton érzem magam, utána hatalmas bukás, majd ismét küzdés, magasbatorítás — és ez ismétlődik szüntelen. Valamikor mégiscsak sikerülni fog fent maradnom.”

Félreértés ne essék: ez a Géniusz vívódása, kizárólag és csakis a Géniuszé. A Géniuszé, aki ha leírja is ezt a rideg szót: közöny, közönyössé csak annyira lehet, amennyire Géniusz egyáltalán közönyös tud maradni — tehát sehogyan sem. Bartók Béla géniusza — egy hatalmas, páratlan életmű a bizonyosság rá — soha, sem alkotásban, sem magatartásban, semmilyen művészi, semmilyen emberi megnyilatkozásban, sem hazájához, sem embertársaihoz közömbös lenni nem tudott, nem is akart, sem sikerben, sem hányattatásban, sem méltatlan körülmények közt, sem ünnepeltetve. Közönyös soha nem volt, hanem mindig tevékeny, hanem mindig mindenben részt vevő, hanem mindig harcoló, hanem mindig teremtő. Világhoz, emberhez, népéhez, földjéhez mindig közeli. Közeli a távoli magasban is. Egyszerűsége a géniusz egyszerűsége — tehát roppant bonyolult, ám mindig érthető egyszerűség.

„Tisztában volt elhivatottságával, de azt nem hangoztatta, és mindig szerény és udvarias volt” — így emlékezik vissza édesatyjára fia, a körünkben levő ifjabb Bartók Béla. „Zsenijének forrongó idején szinte megközelíthetetlen volt — viharban rendületlenül álló kösziklára emlékeztetett — írja róla a kortárs, a zene-tudós Molnár Antal. „Ezüstfej. Egy ezüstsobor finom feje, melyet az ötvös pirinyó kalapácsokkal dolgozott remekbe... Taglejtései alig vannak. Mire valók is lennének? Minden erő, lendület arra kell, hogy művészetébe fusson, a zenébe...” — így látta őt Kosztolányi Dezső.

S most engedtessek meg nekem személyes hangra váltanom. Amennyire nem vagyok illetékes itt állani és ehhez a tisztos és meleg gyülekezethez innen szólani, annyira nem érzem illetékesnek magamat Bartók Béla művészetéről beszélni. Csak hallgatója vagyok három színpadi művének, hallgatója I. zongoraversenyének, Concertójának, Magyar képeinek, Magyar parasztdalainak, a Cantata Profanának, Vonósnégyeseinek. Hallgatom Az éjszaka zenéjét, az Estét a székelyeknél, a Mikrokozmoszt, az Ady-dalokat. Hallgatója vagyok a Szonátáknak, megrendült hallgatója utolsó művének, hatyúdálának, a III. zongoraversenynek. Hallgatója vagyok zenéjének, zenéinek, hallgatója és megértője, de nem szakértője. Nem érzem magam illetékesnek elemezni műzenéjének bonyolult és természetesen egyszerű viszonyát a népzenehez — elemezte ezt mindenkinél illetékesebben ő maga, elemezte a tudomány. Nem vagyok illetékes alkotói folyamatait szemügyre venni és elemekre bontva magyarázni, vagy beszélni gyűjtési, a népek zenéjének gyűjtési módszereiről, gyűjtőútjai küszködéseiről és a rátalálások örömeiről. Minderre, és művészetének titáni erdejében eltájékoztatni, sorsának nehéz fordulóin végigvezetni ezt az ünneplő gyülekezetet nem érzem magam illetékesnek. De feladatomban sem érzem ezen a helyen.

A most kezdődött centennáris esztendő, Bartók Béla születésének ez a századik évfordulója, mindannyiunknak bőséges alkalmat ad szinte személyesen megismereni őt és műveit. Alkalmat adnak rá tanulmányok, könyvek, tudományos ülésszakok. Bartók Béla megértéséhez ennek az esztendőnek bölcs eligazításai bizonyára mindenkit elvezetnek, aki tudatába akarja fogadni művét, gondolatait. De megérezni őt, átérezni őt, teljes lényünkbe beleépíteni az ő igazát, az ő szenvedélyes, minden romantikától mentes, evilági és emberi tisztánlátását, nem elég az eligazító, a tudósi szó. És nem elegendő ez az ünnepi egy esztendő. A Mű állandó jelenléte szükséges hozzá. Zenéjének kibén-kibén otthonra találása szükséges hozzá. Zenéjének hallgatása szükséges hozzá, mert ez az ő kenyere és bora, mellyel egyedül lehet méltón, bensőségesen, igazi ünneppé téve minden hétköznapot, emlékezni reá.

Zenéjétől lesz érthetővé, zenéjétől teljesebbé be mibennünk az, amit huszonnégy évesen megérezett váteszi módon, amit édesanyjának levélben megírt, s ami nemcsak erre az első száz esztendőre érvényes, hanem hosszú évszázadokra szóló ige: „... valamikor mégiscsak sikerülni fog fent maradnom.”

(Elhangzott a budapesti unitárius egyházközség 1981. jan. 31-i Bartók Béla emlékünnepén.)

Mátrai-Betegh Béla

Keresztény felelősség a modern világban

A debreceni Református Teológiai Akadémián díszdoktorrá avatott dr. Billy Graham amerikai baptista lelkész díszdoktori székfoglaló beszédében a témául választott gondolatok kapcsán a következőket mondotta:

„Mi, akik keresztényeknek nevezük magunkat, tegyük csupán össze a kezünket és álljunk félre, mialatt a világ nyakra-főre az önelpusztítás örvényébe rohan? Szó sem lehet róla! A mi Urunk így imádkozott tanítványaiért: Nem azért imádkozom, hogy vedd ki őket a világból: amint Te küldtél engemet a világba, úgy küldöm én őket a világba (János 17,15—18). Hivatásunk úgy szól, hogy ebben a világban kell követnünk Krisztust. Nem szabad csupán az egyház belső ügyeivel elfoglalnunk magunkat, sem pedig a magunk egyéni spirituális életébe beletemetkeznünk. Arra hivatottunk, hogy Krisztusnak szolgáló férfiak és nők

legyünk az élet minden területén. Az ebben a világban való feladatainkat visszautasítani nem csupán felelőtlen magatartás, hanem teljeseleg szembenálló az ige tanításaival és azzal a példával, amelyet a mi Urunk mutatott nekünk.”

A keresztény szolgálatról, diakóniáról szólva hangsúlyozta: „Amikor Jézus Krisztus a mi evangéliumhirdetésünk középpontja, ugyanúgy Ő a központja a mi szolgálatunknak is. Ő egyrészt parancsolja, hogy szolgáljuk, másrészt példánk a szolgálatban.”

A keresztény szolgálat két területére utalt ezután: szolgálat a keresztény hívőt körülvevő társadalmi környezetben, valamint „globális szolgálat”, azaz „olyan felelősség, amely kiterjed az egész emberi családra”. Ez utóbbira vonatkozóan a többi között a következőket emelte ki: „A mi generációnkat különleges módon megkülönbözteti az az egye-

dülálló képességünk, hogy a tömegpusztító fegyverek által el tudjuk pusztítani az egész emberi nemzetet. Megdöbbentő a nukleáris és a biokémiai fegyvertartalékoknak az állandó növekedése... A leszerelésnek túl kell jutnia a politikai jelszavak és a szűk látókörű nemzeti érdekek szintjén. Ez olyan erkölcsi téma, amelyről az egyháznak keményen fel kell emelnie szavát. A keresztények — összefogva mindazokkal, akik aggódnak az emberiség jövőjéért — nem maradhatnak közömbösek ebben a kérdésben. Isten akarata az üdvözülés, nem az elpusztítás! Ez a probléma nem könnyű. Nem szabad visszariadnunk attól, hogy dolgozzunk a békéért, minden erővel, ami a rendelkezésünkre áll. Én itt előttem megfogadom: én elszántam magamat arra, hogy minden tölem telhető megteszek az igazi békéért, minden eszközzel, amelyet Isten rendelkezésemre bocsát.”

A Hazafias Népfrent VII. Kongresszusa

Korai lapzártánk miatt a március 14-én és 15-én ülésezett kongresszusról részletes beszámolót adni nem tudunk. Idézzük néhány jelentős gondolatot Sarlós István főtitkárnak az előkészületekről adott beszámolójából.

— A tanácskozás időpontja egybeesik az 1848-as forradalom évfordulójával. Az ez alkalomból rendezendő nagygyűlésen ott lesznek a kongresszus küldöttei is.

A kongresszust országos széles körű előkészítő munka előzte meg. A hasznos és értékes javaslatok egy részét a Hazafias Népfrent szervei a kongresszus utáni munkában vitatják meg részleteiben. Így kerül sor a lakásépítéssel és elosztással, a vezetékes vízszolgáltatással, az úthálózat fejlesztésével kapcsolatos kérdések megvitatására.

— A kongresszus, az előkészítő tanácskozások öszegezéseként is, társadalmunk fejlődésének meghatározó fontosságú kérdéseivel foglalkozik majd azzal a céllal, hogy meghatározza a mozgalom ezekkel kapcsolatos további feladatait.

A tanácskozáson szóba kerülő főbb témaköröket érintve a HNF főtitkára a többi között kiemelte: a nemzeti egység gondolatának — a mindennapi tettekben megnyilvánuló — érvényesítésében igen nagy szerepe van a magyarságtudat erősítésének, hiszen a történelmi múlt és a jelen megértése, a jövőért való közös cselekvést szolgálja. Ennek az egységnek a része a Magyarországon élő nemzetiségek jó közérzete is, ez a jó közérzet pedig előfeltétele annak, hogy a híd szerepét tölthessék be a magyar nép és a környező nemzetek között az internacionalista kapcsolatok erősítésében. Ezért és ilyen szempontból kísérjük figyelemmel a határainkon kívül élő magyarság sorsát is, s tartjuk kultúránk fontos részének alkotásaikat.

— A kongresszus másik lényeges feladata lesz a szocialista demokrácia továbbfejlesztésével kapcsolatos népfrentennivalók megvitatása. Fel kívánunk lépni a demokrácia gyakorlatának formális elemei ellen, úgy véljük, a véleménynyilvánítás lehetőségét nem

csupán a munkahelyen, hanem a társadalmi élet minden területén meg kell teremteni.

— Nem kételkedünk abban, hogy a kongresszus küldöttei megerősítik majd, s a népfrent ezzel kapcsolatos munkájának fundamentumává teszik azt az elvet, hogy a család a szocialista társadalom döntő fontosságú, nélkülözhetetlen alappillére. A felnövekvő nemzedékek nevelésében akkor tölti be szerepét, ha érzékeli a társadalom mozgását, változásait, véleményt alkot azokról, s nem zárja el a gyermekeket a valóság jelenségeitől, nem fest hamis képet azokról.

— Mélyrehatóan kell vizsgálnunk gazdasági helyzetünkkel, feladatainkkal összefüggően az emberi érdekvizonyok alakulását is. Így például azt várjuk, hogy a népfrentmozgalom állást foglal az egyenlő bért elv következtetés érvényesítése mellett. Szorgalmazzuk, hogy a tehetség mindenfajta megnyilvánulását támogassák, s ne csupán a közvetlenül hasznosítható ötletek, elképzelések, szellemi termékek létrehozói részesüljenek a társadalom megbecsülésében.

— Meggyőződésünk szerint a munkához való viszony nemcsak utasításokon, ösztönzőkön múlik, hanem az egyéni öntudat, a munkahelyi kollektívák szerepe is befolyásoló tényező.

— Társadalmunk fejlődésének e súlyponti kérdései mellett a népfrent nemzetközi tevékenységének fő törekvéseiről is szó esik majd a kongresszuson — mondta Sarlós István.

A kongresszus munkáját az ország lakossága, de a külföld is érdeklődéssel kísérte. A tanácskozáson részt vettek a hazai egyházak képviselői is és a felszólalások rendjén hangot adtak annak, hogy az egyházakat ma is az vezérli, hogy részt vállaljanak az országépítés és a béke munkájából lehetőségeikhez és erejükhez képest.

A kongresszus munkája nemcsak két napig tartott, annak irányelvei egész elkövetkező éveinkben iránymutatók lesznek mindennapi életünkben is.

A rokkantak éve

Köztudott, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete 1981-et a FOGYATEKOSOK évének nyilvánította. Ezzel, mintegy arra kényszerítve a világban élő minden jószándékú embert, hogy bármilyen életkörülmények között él is, belenézzen, vagy átnézzen, az élet árnyékos oldalára. Oda, ahol nincs, vagy csak kevés a játékos jókedv, a gondtalanság, a fény, a napsugár.

A vasárnapról vasárnapra szószéki szolgálatot végző lelképásztornak ezzel kapcsolatban akaratlanul is eszébe jut és lelki szemei elé rajzolódik sok-sok evangéliumi kép: Bartimeus, a jerikói vak, Jairus, a leánya életéért aggódó apa, a felkavart víz partján maradó betegek és bénák, a galileai tenger mellett végzett számtalan gyógyítás. Hosszan sorolható képek, események, amelyekben kifejezésre jut a vakok, a bénák, a süketek, a testileg valamilyen súlyos betegségben szenvedőknek hangos szóban vagy hangtalan sóhajban elmondott reménye, hite. Remény és hit, Jézushoz intézve, a segítségért, a gyógyulásért.

E múltbeli számos evangéliumi képhez, eseményhez viszonyítottan, a helyzet ma annyiban változott, hogy míg ott egy ember, a názáreti Jézus felé száll a sok-sok reménytől fűtött kérés, mert benne látják a szenvedők a látás, a hallás, a testi épség visszanyerésének egyetlen lehetőségét — s hitük erejére támaszkodva — ezt el is nyerik, addig ma, ez a minden idők örök jaja a szenvedők szívéből fakadóan az egész emberi közösség széles körétől, nagy családjától várja a segítséget, a támogatást, a legmagasabbrendű humanitást.

A számbeli különbséget statisztikai adatokkal felmérni természetesen nem lehet. Nem lehet megállapítani, hogy az emberiség összlétszámához viszonyítva milyen százalékban aránylottak akkor és hányan aránylanak ma az akár testi, akár lelki betegek; bénák,

vakok, mozgássérültek, röviden: a valamilyen fogyatékoságban szenvedők. Egy azonban bizonyos: ahogy növekszik és szaporodik az emberiség száma a földön, úgy nő az ilyen betegek száma is. Az ENSZ megközelítően pontos adatai szerint minden tíz emberből egy valamilyenfajta fogyatékoságban szenved. Krónikus betegségek, csökkent mozgásképeség, értelmi fogyatékoság és rokkantság a leggyakoribb tünetek e szomorú felsorolásban. Világviszonylatban a kb. 20 millió balesetből, mely egy év alatt otthon és üzemben következik be, 100 ezer ember marad fogyatékos. Ehhez az adathoz külön számítható hozzá a közúti balesetek sokasága, amelyek után mintegy 10 millió azoknak az áldozatoknak a száma, akiknél olyan súlyos következményekkel jár a baleset, mint az amputálás, agyi sérülés, a végtagbénulás. A fogyatékoságot előidéző betegségek száma ugyancsak kb. 20 millióra tehető. A rosszul tápláltság a fejlődő országokban nemcsak szellemi és fizikai fogyatékoságot okoz, hanem 250 ezer azoknak a gyermekeknek a száma, akik a rosszul tápláltság és vitaminhiány miatt megvakulnak. És ide kell számítani a fegyveres összetűzések áldozatait, valamint a 70 millió hallási zavarban szenvedőt és a 10–15 millióra becsült világtalant. És ennek a szomorú felsorolásnak a legmegdöbbentőbb adata az, hogy a kórházi ágyak egynegyedét elmebetegek foglalják el.

Nem kívánjuk hosszan sorolni ezeket a megdöbbentő adatokat. Az eddig elmondottakkal azonban célunk és feladatunk hangsúlyozni értelmét és jelentőségét annak az emberi igyekezetnek, amely a legmesszebbmenő jószándékkal és segíteni akarással az épek, az egészségesek figyelmét az elesettek, a szenvedők felé kívánja fordítani.

Hazánkban évtizedek óta komoly erőfeszítések tör-

tétek annak érdekében, hogy intézményes segítségben részesüljenek a bármilyen testi-lelki fogyatékoságban szenvedők. Minden, ami ennek érdekében történt az elmúlt három és fél évtizedben, annak a felelősségnek az átérzésében történt államunk vezetőinek a részéről, amely tudja és vallja, hogy az erősebbnek mindég segítenie kell a gyengébbnek, hogy az egészségesnek oda kell állnia a beteg mellé segítő szándékkal. Őszinte segíteni akarással vállaltunk és vállalunk részt hazai viszonylatban e nemzetközi feladattá nőtt problémák megoldásából. Az a tény azonban, hogy a fogyatékosok 80 százaléka ma az úgynevezett „harmadik világ” országaiban, van, tehát az elmaradt földrészek országai-ban él, kiszélesíti és egyetemessé teszi az ezzel járó gondot és feladatot minden nép, így a mi népünk számára is. De azt is meg kell vallanunk, hogy nemcsak a felmérés, hanem e nemes üggyel való törődés és melléállás is minden időben — így ma is — egyházi feladat is éppen az általunk hirdetett evangélium szelleméből

eredően, mert a tények és feladatok nekünk egyháziaknak újra, mint minden dolgunkban, Jézusra irányítják figyelmünket. Mert Ő az örök eszménykép, aki tiszta hitből fakadó, jó szándékú és áldozatos segítséget hozott és adott mindég, ott és akkor, ahol és amikor éppen kapcsolatba került a szenvedőkkel. Családban, utcán, munkahelyen, és bárhol az életben Jézusnak ezzel a kiapadhatatlan szeretetével, örök humanitásával és tiszta szívből fakadó könyörületével kell meglátnunk, fogadnunk és segítenünk azokat, akikkel valamilyen okból keményen bánt az élet. Életünk soha nem lehet annyira rohanó élet, hogy adott esetben térben, de érzelmileg is azt a néhány métert, s ha kell, kilométert ne tudnánk megtenni és legyőzni, amely szükséges ahhoz, hogy melléjük állva segítsünk életük gondjain és fájdalmain.

Igy nyerhet jelentőséget az egyén életében is az ENSZ világméretű kezdeményezése a ROKKANTAK ÉVÉBEN.

Husztí János

Az Országos Béketanács ülése

Az Országos Béketanács elnöksége febr. 25-én ülést tartott. A tanácskozáson részt vett Sarlós István, a Hazafias Népfront főtitkára is. Az ülést Sebestyén Nándorné elnök nyitotta meg.

Győri Imre előadásában hangsúlyozta: A hazai találkozókra kívül a magyar békemozgalom küldöttei tizenhat nemzetközi tanácskozáson vettek részt és szoros együttműködésben dolgoztak a Béke-világtanács-csal és a bécsi Békekutató Intézet-tel. A célkitűzések az idén sem változnak és az OBT legfontosabb feladatának tartja, hogy a különböző

társadalmi rétegeket mozgósítsa a Magyar Népköztársaság kül- és belpolitikai célkitűzéseinek cselekvő támogatására és kezdeményezően vegyen részt a béke, a nemzetközi biztonság fenntartásáért vívott küzdelemben.

Dr. Kovács Béla, a mozgalom főtitkára felszólalásában többek között körvonalazta azokat az imperialista próbálkozásokat, amelyek mind arra irányulnak, hogy az enyhülést a feszültség légköre, az erőpolitika váltassa fel. Ennek érdekében mindent megtesznek a neutronfegyver gyártása és telepítése érdekében, ami

már korábban is széles körű felháborodást váltott ki az európai emberek körében. Remélhetően, ez a tiltakozás az elkövetkezendő időben fokozódni fog és ismételten meghátrálásra készíti az amerikaiakat és szövetségeseiket. Erre a kihívásra a szocialista országok — köztük hazánk is — kénytelenek válaszolni. A magyar békemozgalom abban bíz, hogy a vitás kérdéseket, a kapcsolatokban felmerült ellentéteket békés úton lehet és kell rendezni.

Az előadásokat követő vitában több egyházi kiküldött is hangsúlyozta a fenti gondolatokat. Az ülésen — püspök akadályoztatása miatt — Husztí János közügyigazgató vett részt.

AZ EMBERFIA

Albert Schweitzer (1875—1965) nevét és munkásságát az egész világ ismeri. A lutheránusnak született teológus és emberbarát, afrikai kórházat alapító orvos nevét és munkásságát ma minden protestáns egyház többé kevésbé magáénak vallja. Albert Schweitzer tiszteletbeli tagja volt az International Association for Religious Freedom-nak, az unitárius és más szabadelvű protestáns és nem keresztény vallások hivatásos világszövetségének. Az amerikai unitáriusok sokat áldoztak Lamberében, Gabon államban működött kórháza fenntartására. Emlékezete ma is tiszteletben áll körünkben.

Az Emberfia c. írását Schweitzer 1907-ben írta, és azt a szabadelvű svájci protestánsok szemléje, a Schweizerisches Reformiertes Volksblatt 1980. évi decemberi száma újra közreadta aktualitása miatt. E közlés alapján készült az alábbi fordítás.

Az alapige Dániel könyvének ismert fejezetéből való. Dániel a világtörténetet világbirodalmak egymást váltásában látja, és számára azok állatok képében jelennek meg, mivel bennük az erőszak és nem az emberiség uralkodik.

Végül azonban feltűnik látomásában egy olyan birodalom is, mely nem állat képében, hanem emberalakban jelenik meg. Ez a jelenség az Emberfiát jelképezi. Bármennyire is fantasztikusnak látszik a Bibliának ez a része, mégis mélységesen igaz... és valóban be is teljesedett.

Az Emberfia eljött, mi valljuk az Emberfia hitét, és várjuk országának beteljesülését, és munkálkodni akarunk azért.

Megcsodáljuk ezt a költői szöveget. Szükségesnek tartom azonban, hogy annak jelentőségét helyesen fogjuk fel, hogy meg is értsük, mit jelent az Emberfia vallása és az Emberfia országa.

Majdnem minden messiási jóslatban embernek látják azt, aki el fog jönni. És amikor eljött, valóban ember volt. Az írástudók között volt egy, aki a dolgokat nem vakon és mereven fogta fel, aki a törvényt helyes mértékkel ítélte meg, aki azért küzdött, hogy maga ember lehessen minden ember számára, aki még a vámszedőben és bűnözőben is talált emberséget.

Jézus megjelenésének kimondhatatlan mélysége a tökéletes harmóniában, a jámborság és az emberség megvalósulásában jut kifejezésre.

Mindazok, akik benne ezt megértették, azok felfogták Őt és Ő mindazokat befogadja.

Embersége jámborságból ered, ami annyit jelent, hogy akik elismerik nevét, azok részére az emberség a vallás lényege. Miként a Föld, mely a Nap ereje által forog, és egy visszatérő pályára kényszerül, úgy kényszeríti Jézus személyisége a tőle eredő vallást — amikor az szem elől tévesztené —, hogy nem önmagáért van. Rá kell ébrednie újból és újból, hogy a jámborság végső célja az, hogy az embert igaz emberré tegye.

Az ember Jézus olyan átalakító erő, mely vallásunkban állandóan hat.

Az emberi alázat nevében harcolt Luther a szerzetesség, a bűnbocsátó cédulák árulása és kora vallása ellen.

Vajon szükséges volna-e a mi időnkben is, hogy Jézus alakja közénk lépjen, s kizárólag azt prédikálja, hogy jámborságunk révén küzdünk az emberségért, és terjesszük az igaz emberséget? Soha jobbkor nem volna erre szükségünk. Ugyanis a mi korunkban az a fogalom, hogy ember, már nem is létezik. Az emberek egymás számára ma már csupán németek, franciák, oroszok, vagy lengyelek, — de többé már nem emberek. A népek közti válaszfal olyan mély, mint még talán sohasem volt. Amennyire érezni kell, hogy az ember valamelyik nemzethez tartozik, annyira bizonyos, hogy rossz vágányon járunk, amikor felfuvalkodott nemzeti büszkeséggel, hamis hazafisággal az embereket egymás ellen lázítjuk. Sajnos, ez a jelenség manapság nagyon elterjedt. Minden jót megghiúsítunk, ami végül is odavezet, hogy nem vesszük többé figyelembe a másik legelemibb emberi jogát, s azon törjük fejünket, hogyan lehetne elnyomni és kisajátítani a másik nép nyelvét.

Vajon az Emberfia országának idejében élünk-e?

Az embertársi viszony szempontjából a mai ember már nem is ember, hanem protestáns, katolikus, vagy zsidó. Mindennél erősebb ma a felekezeti elkülönülés, és hogy ez mikor és hogyan javulhatna meg, egyelőre beláthatatlan.

Úgy vélem, hogy nincs köztünk senki, aki ha komolyan veszi a vallást, ne szenvedne emiatt.

Van még egy mélyebb szakadék kint a világban az emberek között: ez a hódítók és a meghódított bensülöttek közti szakadék. Népeink elvándoroltak más, messzi világrészek felé, és azok az emberek, akiket ott találtak, számukra nem voltak emberek. Legalábbis emberi kötelességet velük szemben nem éreztek. Csupán arra gondoltak, miként lehet a gyarmatokon leggyorsabban és legegényesebben üzleteket kötni, mit sem törődve azzal, hogy közben egész néptörzsek pusztulnak ki.

Jól ismert eset, hogy amikor országunk egyik hivatalnok, aki egy alkalommal felszólalt a birodalmi gyűlésen elmondván, hogy egy szegény feketebőrűekből álló csoportot egy szigetre deportáltak, és ott az éhségtől és a nélkülözésektől meghaltak, az emberek halála említésénél használt „meghalni” kifejezés helyett az „elpusztult” szót használta, amit pedig az állatok esetében szoktak csak használni.

Hol van hát az Emberfia országa?

Közel 2000 év után vajon így valósult volna meg az Emberfia országa? Úgv tűnik, mintha Jézus végtelenül szomorú pillantással tekintene bele korunkba.

Ne mondjátok azt, hogy sajnálatos, de nem lehet az időt és a körülményeket megváltoztatni.

Vagy hiszünk az Emberfia országának igazságában, vagy nem. De ha hiszünk, hogy van igazság, akkor mernünk kell saját korunkkal szembeszállni, erős akarral azon munkálkodni, hogy az ilyenfajta vélemény megváltozzék. Fel se merüljön az egyszerű emberi érzés hiánya. Szükség van embertársaink és a jövő generáció részére egy vallásos és pedagógiai feladat teljesítésére, mégpedig arra, hogy felküzdhessek magunkat újból az emberség és az emberi ideálok felé.

Egymás kezét fogva fel kell egymást vezetnünk egy hegycsúcsra, ahonnan a tekintet szabadon szárnyalhat, jobban, mint lent, a völgyben, melyben most élünk, ahol viszály, érdek és hatalmi ütközések zajlanak.

Hogy minden jóvá váljék, magunkat rá kell ébreszteni arra, hogy szükséges egy másféle kor után vágyódni. Te magadnak is emberré kell válnod. Az Emberfia napiainkban nemcsak azt vizsgálja mennyire teljesül az Ő országa, hanem megvizsgál mindannyiunkat személy szerint. Bizony nehéz az életben embernek maradni. Embernek lenni annyit jelent, mint tudni az embertársakkal együttérezni és szenvedni. Az embert a háiban meg kell segíteni és támogatni, pl. amikor ártást keres. Törődni kell az embertársakkal, ha szükséges, részükre munkáról kell gondoskodni. Mi úgy érezzük, hogy ezt megtettük, legalábbis megpróbálkoztunk vele. De milyen gyakran éltek vissza ezzel, és mennyi csalódásban volt részünk! De: íme, most megszólal az

ajtócsengő, újabb esetről hallunk... s ez minket újból emberi kötelességünkre figyelmeztet, hiszen most is emberről van szó, akin szintén segítenünk kell úgy, mintha emberben még sohasem csalódtunk volna.

Tapasztalataink azt mutatják, hogy mindnyájunkat fenyeget az a veszély, hogy elveszítjük embertársaink iránti természetes érzéseinket, holott ezek teszik az igaz emberség alapját. Az igaz emberség iránti érzésünket megtámadhatja az eltompulás és a közönyössé válás... Ahhoz, hogy mégis emberek maradhassunk, emberségünket naponta fel kell frissíteni, megújítani, hogy a rossz tapasztalatainkat el tudjuk feledni...

Jézus emberséges vallásában, az Ő lényébe kell belemerülni. Kell, hogy példája mindig éljen lelkünkben, kell, hogy parancsainak engedelmeskedjünk, kell, hogy példabeszédei vigasztaljanak... Mindezt azért, hogy emberségünk jámborságában megújulhasson. A másik, ami emberségünket felőrli, az a hivatal, a szerzésvágy, a napi gondok... Idővel mindnyájunkat elfog az előmenetel iránti vágy. De közben mennyi ember megy tönkre, akik már nem is emberek többé, csupán jelenségek, személyek, akik a hivatal és szerzésvágy által üzetve rohannak, hogy előrejussanak.

Azok, akiknek szemét a mi világunk felnyitja, látják ijesztő tényként, miként emészt el a hivatali pálya az embereket. Most nem azokról van szó, akik ebben a hajszában erkölcsileg mennek tönkre, hanem azokról, akik nem emberek, csupán hivatalnokok, kereskedők, mérnökök, munkások, professzorok, tanítók, vagy papok, akikben nem érvényesül a tiszta emberi érzés. Ezek természetesen szívesen adományoznak, nyújtanak támogatást, de ha tőlük valami olyasmit kérnek, amit csak ember nyújthat: megértést, együttérzést, lelkesedést, vigasztalást, bátorítást, egy másik emberért való kiállást, hamis ítélet elutasítását, egyes véleménynyel vagy szokással szembeszállni, magát feláldozni, ha kell — röviden mindazt a kimondhatatlant, ami ember és ember közti kötelesség, megsegítés, felelősség... és mindezt megtagadja, s nem is rosszakaratból... oh, nem!

Akik mindezt nem tudják teljesíteni... olyanok, mint a kimerült elemek; belőlük az emberség — amiből minden ered — kiveszett!... mivel a hivatal, az előrejutás, a szükség és az élet gondjai kimerítik. Nem fűzi őket már semmiféle élő, benső kötelék az emberséghez. Már azt sem tudják, mit is jelent embernek lenni. Ez korszakunk nyomorúsága (1907-ben írta a szerző — Szerk.), hogy így szegény emberségben.

Megérzik ezt korunk emberei, ezért is van bennük valami ember utáni sóvárgás, amolyan őszinte emberség utáni vágy. Ilyenkor keresnek meg minket, vallásos embereket, és azt fürkészik, vajon képes-e a jámborság — ami után úgy vágyódunk — másokká tenni a többieknek... és aszerint ítélnék majd meg minket, a jámborságot és magát a vallást.

Vajon mit mondanak majd rólunk? Bizony nem sok jót találhatnak bennünk. El kell ismernünk, hogy a világ ítélete korunk kereszténységéről kemény, de jogos, amikor kijelenti, hogy nem tudott Jézus emberségének értelmében sem embert, sem emberiséget teremteni.

Ez bizony így van. A világ eszerint ítél meg bennünket, hogy mint emberek mivé lettünk, a vallások segítségével.

Komolyabban kell mindezt átgondolnunk mint eddig tettük. Csakis emberek által valósulhat meg az Emberfia országa. Soha jobban nem volt szüksége a világnak arra, hogy Jézus vallása az emberek által megvalósuljon, és mint kovász hasson bennük. Mi tanítványai akarunk lenni, kikről egykor azt mondta: „Ti vagytok az élet sója.”

Életünkben a leértékesebb az, ha a jámborság által válhatunk emberekké.

Ebben a mélységes értelemben emlékezzünk arra, hogy a mi vallásunk Jézus emberré válásának titkában rejtőzik. Hogy ez bennünk folytatódni és hatni tudjon... legyen a mi életünk egy mindinkább elmélyülő, egy tökéletesebb emberré válás.

Fordította: Kaplayné Schey Iлона

MIÉRT ENGEDI MEG ISTEN?

E kérdéssel életünkben számtalanszor találkozunk. Néha magunk tesszük fel, máskor embertársaink szegzik nekünk. Milyen sok csüggedt, csalódott ajkon hangzik e „miért”. Milyen sokan vesztették el Istenbe vetett hitüket, mert nem kaptak rá feleletet. Hogy miért nem kaptak? Mert téves és hamis a kérdésfeltevés, valamint azért, mert az Isten „mindenhatóságának” helytelen értelmezéséből fakad.

Nyilvánvaló, hogy az életben sok minden történik, ami nem egyezik Isten akaratával, sőt lehetnek olyan dolgok is, amelyek éppen ellentétesek azzal.

Az első világháborúban egy angol anekdota járta: a német fronton angol katonák imádkoztak Istenhez, hogy szabadítsa meg őket a bajtól és szüntesse meg a háborút. Isten hosszan, figyelmesen hallgatta őket, majd megkérdezte...: Ti nem akartok háborút? Nem Uram, nem akarunk — volt a válasz. Isten újra hosszan figyelte a könyörgőket majd így szólt: Ha ti nem akartok háborút — akkor miért csináljátok azt?...

E kis mese kifejezője a tényleges helyzetnek — hogy sok esetben nem Isten akarja nekünk a rosszat, hanem nekünk magunknak kell viselnünk a felelősséget érte.

Más szemszögből nézve, ha mindent Isten akaratának tekintünk, a bűnözők nem mondhatnák-e: Ne ítélkezzetek felettünk, mert mi csak Isten akaratának engedelmeskedtünk, másképp nem tehattünk? Szörnyű lenne ez így.

Ami a többi bűnöket illeti... Isten akarata volt-e a közelmúlt háború szenvedése, a zsidók borzalmas meghurcolása, a sok millió ártatlan ember halála? Ezt nem lehet komolyan állítani.

Ne tegyük mindenért „Isten akaratát” felelőssé. Kétségtelen, hogy vannak az életben olyan dolgok, amelyeket nehezen tudunk megmagyarázni, de azokat is el kell viselni. Tudomásul kell vennünk, hogy vannak természeti katasztrófák, betegségek, halál, balesetek (amelyekért ugyan szintén inkább mi emberek vagyunk a hibások). Ne várjuk minduntalan az isteni „mindenhatóság” beavatkozását, hogy hozza helyre azt, amit mi elrontottunk.

Egyben biztosak lehetünk: Isten velünk van a legnagyobb bajban is, olyankor is amikor se nem felelőse, se nem okozója bajainknak. Isten számontartja szenvedésünket, tanúsíthatja számtalan hívő lélek. Ő mellettünk van fájdalmainkban és végtelen szeretetével segíteni akar rajtunk. Ez olyan vigasz, hogy soha el nem hagy s amely jobban megnyugtat, mint az értelmetlen számonkérés.

Valamit jegyezzünk itt meg: Istennek „mindenható” tulajdonságát nem lehet úgy felfogni, értelmezni, hogy az a dolgok, okok és okozatok örök, törvényszerű rendjét is felforgathatja. Nem hihetjük (amit talán sokan kívánnának), hogy Isten mindent tetszés szerint megváltoztathat. Káromlásnak tűnik e megállapítás? Távolról sem, hisz gondoljunk csak

Jézus Gecsemáné-kerti imájára... „Atyám, ha lehetséges, múltjék el tőlem e pohár...” Igen, ha lehetséges! Jézus tudta, hogy vannak dolgok, amelyek Isten előtt is lehetetlenek. Innen fakad további alázata: „...de ne úgy legyen ahogy én akarom, hanem ahogy Te...” Isten akarata így élt Jézus felfogásában: a lehetséges — avagy talán így — a szükséges. Hogy miért szükséges, azt mi ritkán tudjuk. Jézus sem kereste szenvedéseinek okát, értelmét és magyarázatát. Néha örök törvényszerűségek irányítják életünket, melyeknek forrása és célja talán mindég titok marad számunkra.

Könnyebb alávetnünk magunkat ezen törvényeknek, szükségszerűségeknek és lehetőségeknek semmint Isten akaratát emberi szempontok szerint meghatározni (ami egyébként is zsarnoki lenne részünkről). Könnyebb Isten szándékait a lehetőség határai között keresni és remélni, semmint olyan kívánságokkal ostromolni Őt, amelyek egyszerűen a képtelenség körébe tartoznak — nem is beszélve arról a káoszról, amely akkor állna elő, ha Isten valóban teljesítené az emberiségnek milliárdnyi gátlástalan kérését és igényét, egyik eseményt a másikkal borítva fel „mindenhatósága” jegyében.

Bölcsebb és illőbb dolog a hívő lélek számára bízni Istenben, mint számonkérni és felelősségre vonni őt. Ha ezekhez tartjuk magunkat, úgy soha nem kell feltennünk a reményvesztett kérdést... „miért engedi meg Isten...?”

Bajor János

A teljes asszonyi élet

A svájci szabadelvű protestánsok szemléje, a Schweizerisches Reformiertes Volksblatt szerkesztő bizottságának egyik tagja a berni lelkész felesége, Dorothea Kirchhofer. Az 1980. nov. 13-i számban megjelent írásának fordítását közöljük az alábbiakban.

Sok minden, ami korábban magától értetődő volt, ma már kérdéses. Fial asszonyok gyakran csalódnak ama elképzelésüket illetően, hogy mi a rendeltetés és szerepe a nőnek. Így téves magatartásokba sodródnak és bizonytalanságba kerülnek, s így asszonyi életükben nem jutnak szabadsághoz és boldogsághoz.

A nőket az ipari csúcskonjunktúra idején munkaerőnek tekintették, és különös figyelemmel vették körül őket. Természetessé vált, hogy a munkát végző asszony igen hamar úgy érezte, hogy önmegvalósítása természetesen idegeskedéssel és túlterheltséggel kapcsolódik.

Vajon hogy érzi magát az a dolgozó nő, akit a divatdiktátorok olyan szép ruhák viselésére kényszerítenek, amiket egyetlen magára adó asszony még a bázeli farsangon sem

viselne, vagy amikor olyan cipőket kell viselniük, melyeket még a lábukat mártír módon elnyomó női nők sem viselnének.

A nagy üzletet a szexhullám hozta meg. Az ún. női magazinok a házasságról úgy írnak, mintha az a nő fogsága volna. A házasság és a család a nő kizsákmányolásának egyik eszköze. A feleségnek a férjtől fizetést kellene kapnia. Az ilyen helyzetek esetleges javulásának a feltárt módjai már meghaladtak, és a megromlott házasság helyébe új megoldást még nem találtak. Még a hosszú és jónak bizonyult házasságok légkörébe is belopódzik az elégedetlenség mérge. Sokan úgy vélik, hogy csak saját jólétüket kell figyelembe venni, és elfelejtkeznek arról, hogy a társ felé megbocsátást, megértést kellene gyakorolni, és néha szolgálatot is végezni. Emellett igen fájdalmas az is, ha a „szabad” kapcsolat megromlik, mert ebből hátrányt mindig az asszony szenved, aki erre legszebb éveit áldozta.

Azokat az asszonyokat, akik saját értékük tudatában vannak, kevésbé befolyásolják a fentebb említettek. Az alázatosság a virága az igazi és tiszta öntudatnak, melyik önmagá-

ban találja meg az önmegvalósulást, kapcsolatát Istenhez és a világhoz — írja J. Gotthelf, és utal arra a belső tartásra, mely az igazi gazdagodásnak velejárója, és megvéd a divat áramlataitól és saját értékeink megtagadásától.

Az asszonyoknak más lehetőségeik is vannak annak elérésére, hogy érzelmi fogékonyságukat érvényre juttassák, ha egyaránt tudják, hogy milyen jogaik, illetve kötelességeik vannak. Ezáltal a családon belül is megélhetik sokoldalú adottságaikat.

Az elégedetlenség szociális síkon sokmindent mozgásba tud hozni. A feltárt visszasságok, ha azokat alaposan tanulmányozzák, saját erővel is csökkenthetők és elsimíthatók. És akkor nincs irigység és gyűlölet, hanem az embertársaink iránt érzett felelősség, amely végül is otthonokat hoz létre az öregeknek, az elhagyottaknak, a csökkent munkaképességűek részére.

De talán a legfontosabb az, hogy a mindennapi életben embertársainknál tapasztalt elégedetlenséget kibírjuk, hogy ezzel némileg hozzájáruljunk közérzetünk emeléséhez.

Fordította: Nagy Magda

Isten és ember viszonya Paul Tillich teológiájában

Ezzel a címmel írtam rendszeres teológiai szigorlati dolgozatomat az Evangélikus Teológiai Akadémián. A „Vallás és az ultimate concern” című fejezetből való az alábbi részlet.

Paul Tillich (1886-1965) a XX. század egyik leghatásosabb és legjelentősebb protestáns teológusa. Németországban született régi lutheránus lelkészcsaládban. Korán kezd érdeklődni a filozófia és teológia kérdéseiről. Társadalmi éleslátása már fiatal korában megnyilatkozik. Hitler uralomra jutásának idején, „A szocialista döntés” című művében nyíltan síkra száll a náciizmus ellen. 1933-ban elveszti frankfurti katedráját, s el kell hagynia Németországot. Thomas Mann-nal, Albert Einsteinnel együtt. Az Egyesült Államokba megy, anélkül, hogy egyetlen szót is tudna angolul. Pár éves szünet után már a nagy gondolkodó, teológus angolul jelentkezik. Munkásságának jelentős részét e nyelven írta.

Vallás és az „ultimate concern”

„Tillichet a XX. század teológusai között talán mégis legtalálóbban a vallás teológusának lehetne nevezni. Teológiai munkásságának fél évszázada alatt szinte állandóan a vallás kérdése foglalkoztatja. Bármilyen kérdéshez nyúl, valamilyen módon mindenkor a vallás kérdéséhez érkezik el.

Ha a XX. század nagy teológusait egy-egy szóval kellene jellemezni, akkor Bultmant a „mitológia”, Barthot a Biblia „új világa”, Gogar-

tent a „szekularizáció”, Bonhoeffert a „vallás nélküli kereszténység”, Tillichet pedig a „vallás” kérdése foglalkoztatta a legjobban.”

A vallást Tillich úgy írja körül, hogy az a mélység dimenziója az ember minden életfunkciójában, sokkal inkább az, mintha csupán a lelki élet egy szférája volna.

Néhányan vádolták, hogy nála nem egyszerűen emberi cselekvési forma a vallás. Valóban, Tillich-nél a mélység dimenziója az ember lelki életében levő végtelen, feltétlen magatartás.

Rövid definíciójában Tillich így fogalmaz: „Religion ist, was uns unbedingte angeht.” Vagyis a vallás „ultimate concern”. Ilyen tömören és sokat mondóan ezt magyarul nehez volna visszaadni. Körülbelül úgy fordíthatnánk, hogy a vallás az, ami feltétlenül ránk vonatkozik, ami a mi saját végső érdekünk, amely alapvetően tartozik hozzánk.

És mint ilyen „ultimate concern” — feltétlen hozzánk tartozás — a vallás az eredete minden kulturális kifejeződésnek, lényegnek, értelemnek, ítéletnek és alkotó bátorságnak az emberi lélek minden funkciójában. A vallás tehát feltétlenül megvan az ember életében, elválaszthatatlan tőle Tillich felfogásában.

A vallás kifejeződési formájában és kulturáltságában a „feltétlen érdekelttségbe” ágyazódik, tehát a kettő összetartozik. Különválasztásuk mesterkéltség, s harcolnunk

is kell ellene, feltéve, hogy a kultúra és a vallás alkotó marad.

A kultúra és a vallás szoros kapcsolatára Tillich úgynevezett kultúrteológiát épít. A kultúra és a vallás kölcsönös összefüggésének megértésében kulcsfogalomává válik az „ultimate concern”. A hit, mint feltétlen hozzánk tartozó, nemcsak az ember agyának, hanem egész létének cselekvését jelenti. Azt is magában foglalja, hogy csak azt nevezhetjük hitnek, ami a végtelen felé mutat.

Kissé nehezen érthető az a gondolat, amit Tillich a bálványimádásról jegyez meg ezzel kapcsolatban: hogy az tulajdonképpen az embernek az a vágya, hogy a véges világban cselekedjék valamit a végtelen ügyéért; s ahol ez a végtelen iránti lojalitás csak valami olyat állít középpontjába, ami nem végtelen, és ami végső soron az ember saját összeomlásához vezet. Kissé vulgárisabban fogalmazva: öngólt rúgunk, ha a végest a végtelennel tévesztjük össze.

A ma embere sokszor nevezi a sikert, a boldogságot az ő végső, alapvető ügyének, de ez később szenvedést hoz reá és másokra is. Nem azt hirdeti Tillich, hogy vonuljunk ki a világból. Ellenkezőleg! Ha miniket a végtelen, feltétlen ügy izgat, akkor bensőnk is az élet egésze fogja irányítani. Ha mi is a végtelenre ügyelünk, akkor minden véges érdekünket ez a végtelen érdek fogja átjárni, és magunk is a végtelenség kifejezőivé válunk.

Szent-Iványi Ilona

HANS KÜNG

A neves tübingeni katolikus professzorról már sokszor és sokan írtak. Az amerikai unitáriusok nőszövetségi közlönyében Judith Urquhart lelkész, aki Iowa állam Cedar Rapids városa gyülekezetének pásztora, írta az alábbi, érdekes összehasonlításai miatt magyar fordításban is közölt megjegyzéseket.

Egy új év kezdetének, vagy éppen süsséggel egy új évtized első évének nézünk elébe. (Attól függ, hogyan számoljuk az ilyen dolgokat — de elnézést is kérek ezért, amit mindenki úgyis tud.) 1979. december utolsó előtti hetében a római katolikus egyház egy dokumentumában, amit a Pápa is aláírt, eltiltotta Hans Küng-öt a tanítástól. (Ezt valószínűleg több ilyen eltiltás is fogja követni.)

Kicsoda Hans Küng? Egy kiváló, neves teológus, jelenleg professzor Tübingenben, és római katolikus pap: Dávid Ferenc szellemrokona (aki a mi unitárius hősünk volt a XVI-ik században Erdélyben). Küng pap (miként Dávid volt), és önálló gondolkodó (miként Dávid volt). Felülvizsgálta az egyházi doktrínát (miként Dávid) és bizonyos következtetésekre jutott (amik Dávidéhoz hasonlóak). Azt mondja, hogy

1. Az egyház csalhatatlansága Istenországa magyarázatában nem szükségszerűen igaz;
2. Krisztus valószínűleg nem szűztől született, és
3. Krisztus valószínűleg ember volt, nem Isten.

Miután oktatókénti felfüggesztésének híre elterjedt, sok százan — egyetemisták, professzorok és civil polgárok — tódultak Küng következő előadására, és lelkesen éljeneztek. Éppen úgy, mint ahogyan tömeg tódult és üdvözölte Dávidot vitái után.

A hírközlő eszközök beszámolója Küng eltiltásáról teljesen katolikus-ellenesek voltak, és azt az inkvizícióhoz hasonlították. Mi magunk ellen-szenvvel viseltetünk e szabad emberhez nem méltó határozat iránt, de feltesszük magunknak a kérdést: nincs-e igazuk egy bizonyos mértékben? Az biztos, hogy Küng római katolikusként nevelkedett fel (miként Dávid Ferenc), de vajon megmaradt-e katolikusnak? Úgy maradt-e meg, mint Dávid Ferenc? Mi a rendeltetése egy tekintélyi elvhez ragaszkodó vallásnak, ha nem tudja lényegét hitelt érdemlően megmondani?

Nos, boldog (?) új évet az (anélkül, hogy tudná) unitárius Hans Küngnek, és minden többi hittestvéremnek!

Fordította: Vadady Vera

AZ EKT ÜLÉSE

Január 28-án tartotta meg idej első ülését egyházunk kormányzó szerve. Az ülést Bartók Béla főgondnok nyitotta meg, megemlékezve a nem régen elhalt dr. Kozma Jenőről, egyházunk egykori jogtanácsosáról. Dr. Ferencz József püspök napirend előtt rámutatott arra, hogy a Hazafias Népfrent munkájában való aktív részvétel mindannyiunk szívügye. Itt hívők és materialisták találkoznak egy szent célért, hazánk boldogulásáért és a béke megvédéséért. Szólt azokról a szempontokról, melyekre Sarlós István, a Hazafias Népfrent főtitkára baráti találkozón hívta fel az egyházak püspökeinek a figyelmét.

A Tanács köszönetet mondott dr. Kiss József budapesti gondnoknak önzetlen önkéntes egyházi munkájáért.

A hódmezővásárhelyi gyülekezet rossz állapotban levő temploma helyreállításának kérdésével a Tanács többek hozzászólása után megfelelő határozatot hozott, és helyeselte a gyülekezetnek azt a szándékát, hogy e célra gyűjtést indít. Az ülésen többen jelentkeztek, hogy 1000—1000 forint adománnyal járulnak hozzá az állagvédelemhez.

KRIZA JÁNOS JEGYZŐFÜZETE

Kriza János munkálkodása korai szakaszának érdekes bizonyosságát találta meg az Országos Levéltárban K. Papp Miklós gyűjteményében Kálnoki Kiss Tamás levéltáros (jelzete: R.147.21. doboz 27. tétel) s közölte azt a Magyar Nemzet 1980. évi okt. 12-i számában. A szerző hozzájárulásával teljes szövegében közöljük ismétetését.

Kriza János 1829. november 1-jén apró nyomtatványok üres oldalából — ujjnyi zsinegöltésekkel — jegyzetfüzetet készített, amelybe, emlékezete segítésére, közmondásokat és nevezetes történeteket jegyzett fel.

Ez az olvasmányélményeken alapuló jegyzőkönyv az egyik legkorábbi Kriza-dokumentum.

A nemes gondolatok — ma töredéknyi — példatárának tanúsága szerint Kriza János, az akkor 18 éves kolozsvári diák, feljegyzéseivel életideált formált: „Csak a munka szerez életünknek könnyebbséget, kellemetességet és tisztelget.”

A jegyzetfüzet keletkezésének idején, a kolozsvári Unitárius Kollégiumban irodalmi diáktársaság működött, amelynek Martonosi Gálfi Sándor köré csoportosult tagjai (Szentiváni László, Szentiváni József, Árkosi Veres György és Árkosi Dénes) irodalmi munkáik zsongéiból, összefüggéseikben felolvasott és keményen megbírált magyar dolgozataikból, kéziratok gyűjteményét szerkesztették.

Ennek az irodalomtörténetben röviden „A Barátság Lántza...” címmel ismert, 72 lapnyi, alkalmi vállalkozásnak célja az értelmes időtöltés volt, vagy ahogy azt „összefüggött” kötetükben találóan megfogalmazták: „Valyon nem jobb-e az elmének ilyen játékot adni, mintsem a henyélésre alkalmatosságot szolgáltatni.”

Martonosi Gálfiék vállalkozásukhoz nyilvánosságot nem igényeltek.

Az irodalmi diáktársaságok történetét impozánsan megrajzoló Bodólay Géza (*Irodalmi diáktársaságok 1785—1848*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.) munkája megírásakor még úgy tudta, hogy Kriza János csak az 1830—31-es tanév során, Szentiváni Mihályt követően (aki 1830 februárjában lett a szóban forgó csoport tagja) lépett be az irodalmi körbe.

Az időpontok megállapításához, nevezetesen annak meghatározásához, hogy végül is mikor lépett az ifjú Kriza az irodalmi-baráti társaság tagjai sorába, az 1960-as években csak Kriza János önéletrajzi levele állt a kutatók rendelkezésére. Jóllehet a Vadrózsák gyűjtőjének ifjúkorát, a hozzá közel álló diáktársak elbeszélései nyomán — a kortársi szemlélet objektivitásával — Jakab Elek híven rajzolta meg (Kriza János unitárius püspök életrajza), csak mert nem látta szükségességnek, nem tárgyalta, hogy mikor és milyen körülmények között került a 18 éves Kriza Martonosi Gálfi Sándor baráti körébe.

A szóban forgó önéletrajzi levél keltezése körül okkal, ok nélkül támadt bizonytalankodások azonban — úgy látszik — egy időre megingatták az önéletrajz forrásértékét, pontosabban adatainak kronológiai megbízhatóságát.

Holott Kriza, ebben minden kétséget kizáró határozottsággal emlékezett vissza tőgátus korára: „... nagy mohón estem neki az új irodalom olvasásának 1829 óta, midőn kolozsvári kollégiumunknak lettem tőgátus, vagy egyenruhás diákjává. Már voltak önképző társulatok akkor a főiskolában, s azonnal társul felvéve irogatni kezdtem.”

Az életrajzi Kriza-levél rejtvényének nyitját, azt tudnillik, hogy végül is kinek a kérésére és mikor írta Kriza János hangulatos önéletrajzi levelét, Paragó József találta meg. Figyelmes munkával, korrekt kutatással állapította meg, hogy Kriza János, Toldy Ferenc kérésére, 1868 októberében kezdett életrajzi adatainak „egyberakításához” (Antal—Paragó—Szabó: *Kriza János*. Három tanulmány, Bukarest, 1965.).

Kriza jegyzőkönyvének és az ifjú irodalombarátok programjának azonos gondolati jegyei is bizonyítják, hogy már 1829 őszén (tehát a feltételezettnél korábban, de az életrajzi levél adataival megegyezően, ezzel alapítvánul megrendelt hídelét végérvényesen visszaállítva)

tudatos kapcsolatot alakult ki Martonosi Gálfi Sándor irodalmi köre és Kriza János között.

A sokáig csak baráti alapon gyűlésező irodalmi kör kovása lett a kolozsvári kollégium diákságának. A társaság a reformkori eszmékhez csatlakozott és ezzel megújította az iskola egész oktatását és nevelését.

Nemcsak vallották, éltek is ezek a diákok Wesselényi elveit, és „ifjú erejüket valódi művelődéssel” telítették.

A jámbor erkölcsökről híres Torockónak az akkori köznevelés és tanmód elveire épült világától hosszú utat tett meg Kriza a Vadrózsák megjelenéséig. Való igaz a megállapítás: „Balszerencse kísérte irodalmi pályáján a szelíd lelki prédikátort...” Hiába zengett-bongott bensőjében éjjel-nappal valami, ha ezeket látható-hallható egészse formálni képtelen volt.

Az irodalmi diáktársaság könyveit őrző és olvasó, a hírlapokat figyelő és másoknak magyarázó ifjú Kriza János azonban a lejegyzett példázatok világában élte életét.

Igy válhatott a magyar nyelv és irodalom — nemzedékeket „rendkívülileg” tanító — nagyhatású, „csöndesen dolgozó napszámos”-ává.

A K. Papp Miklós gyűjteményéből előkerült, rongált állapotú, több helyen kisebb kiegészítésre szoruló jegyzőkönyv-torzó, az 1976-ban Krizára emlékező Mikó Imrét igazolja: „... sok minden van, amit nem tudunk róla, vagy amit elfelejtettünk...”

A jegyzőfüzet, amelyet a következőkben teljes terjedelmében közlünk, ma is megfontolásra érdemes gondolatokat tartalmaz.

„JEGYZŐ-KÖNYV —

vagy: az elmének oly segédje — mely a' jelesb' mondasokat, nevezeteket, szókat, történeteket, historiai darabokat magában rejti.

Készítette Kriza János ebben számára — 1829 en november 1 én — Kolozsvárat.

A' szorgalmatosság anyja a' szerentsének; a' munkának az Isten jutalmát adja.

A' hivalkodás szükségképen rövidíti életünket; mert gyengíti. Ez oly rósda, mely inkább emészt, mint a' dolog.

Ha szereted életed, ne vesztegesd idődet; mert ez az életnek materiája.

Ha az idő legdrágább; vesztegetése is legnagyobb.

A' restség mindent nehezé, a' szorgalom mindent könnyűvé tesz!

A' tunyaság oly lassú, hogy hirtelen utól éri a szegénység.

Korán fekünni, korán kelni: ez az embert eszesé, gazdaggá, egészségesé teszi.

Mit használ jobb időket ohajtani és (re)ményteni? Legyetek magatok job(ba)kká, az idők is jobbak lesznek.

Nem szükség a' szorgalmatosságnak (hivalkodnia, a' ki reménységgel táp(lálja) magát, meghal éhél, fáradtság(ért s)emmit sem adnak az embernek.

A' kinek mestersége vagyon, van jósága, 's a' kinek esze van van jövedelme s hivatala.

Az éhség a' dolgozó embernek csak az ablakján kukutsálbé, házába nem mer menni. A' diákok sem hágnak külsőbőre; mert a' vigyázó serénység megfizeti az adósságokat, a' puhasság ellenben szaporítja.

Nem találtál pénzt? Nem maradt gazdag örökséged? Jól van — a' szorgalmatosság anyja a' szerentsének.

Vidd véghez a' dolgozat ma; mert nem tudod, mi lesz holnap annak akadályja. Többet ér egy ma, mint két holnap.

A' mit ma meg tehet, ne halaszd holnapra.

Kész kedved legyen a' dolgokhoz. Sokat kell ugyan tenned, s talán a' természet gyenge kezei adott; de csak(k) próbáld. 's legyen kedved tenni a' mi szükséges, naponként kö(t)nyebben megy. Az eső nem mos)saé ki végre a' kővetés? Az egér nem) rágnáé ketté a' hajó köteleit — (a villám csapás le döníti a vastag tő(r)zsét.) Ha nyugvást kívánsz fordítsd jól idődet s' míg ura nem vagy minútumnak is, el ne vesztegts csak egy órát is.

Üres időnk az, melyben valamely hasznost vihetünk végre, a' szorgalmatos ezen üres időt meg találja, a' rest pedig soha sem. Mert az üres idő 's nyugvó nép és tunya élet kétfélék.

Csak a' munka szerez életünknek könnyebbséget, kellemetességet és tiszteletet.

Kerüld a gyönyörködtetéseket, önként követnek.

A' serény póknak szélesen ki terjed a hálója.

Nem elég 1. a' szorgalmatosság — 2. Állhatatosokis

legyünk — nem sokba kapók semmit se végzők. A' mi dolgainkon saját szemünk legyenek, 's másokra felet- te sokat ne bízunk.

A' ki ekéje után gazdagulni akar, (fog)ja meg ma- ga a' szarvát.

A' gazdának szeme többet szerez (mint) két keze. Kevesebbet hasz(nál so)kszor a' bizodalom, mint a' bizo(dalm)atlanság."

Kálnoki Kiss Tamás

John Paget és felesége, Wesselényi Polyxéna

Sokszor írtak már az Erdélyben letelepedett Paget János angol unitárius orvosról és feleségéről Wesselényi Polyxénáról, akinek unokabátyja volt a politikus Wesselényi Miklós.

Az angol unitárius történelmi társulat szemléjében a Transaction of the Unitarian Historical Society 1980. évi nyári számában jelent meg egy fiatal angol kutató „John Paget M. D. of Transylvania (1808—1892)” c. alapos és újabb angol és magyar forrásokat is felhasználó, jegyzetekkel gazdagon alátámasztott tanulmánya, David L. Wykes tollából. A magyar forrásokat Kereki Gábor Angliában élő magyar unitárius lelkész fordította.

A reformkori Magyarország angol felfedezőjének

nevezte Gál István Paget Jánost a Magyar Nemzet 1981. jan. 14-i számában megjelent írásában. Ugyanis John Paget „Hungary and Transylvania with remarks on their conditions, social, political and economical” — Magyarország és Erdély leírása társadalmi, politikai és gazdasági állapotukra való tekintettel — a Londonban 1839-ben megjelent első kiadás után most az Egyesült Államokban hasonló kiadásban jelent meg a New York Times c. ismert napilap és az Arno Press kiadásában. A Londonban megjelent első kiadást 1850-ben és 1855-ben követte a második és a harmadik kiadása. Közben pedig Lipcsében két német nyelvű kiadása is megjelent 1842 és 1845-ben.

E munkából magyarul részleteket közölt Haraszi Sándor és Pethő Tibor „Régi utazások Magyarországon” c. kötete.

A regényes házasság

John Paget 1835-ben Rómában tartózkodott, és itt ismerkedett meg br. Wesselényi Polyxénával. Ő volt az, aki felkeltette Paget érdeklődését a magyarországi és erdélyi állapotokra. Később, a negyvenes évek elején, Paget Erdélyben telepedett le, birtokot vásárolt Gyéresen, Kolozsvárt házat vett, és feleségül vette Wesselényi Polyxénát.

Paget első életrajzírója, Kovács János unitárius kolégiumi tanár, aki maga is angliai unitárius teológiai

főiskolán fejezte be tanulmányait, Paget halála után 1893-ban a kolozsvári Keresztény Magvetőben megjelent életírásában nem adja meg a házasságkötés időpontját, de Wesselényi Polyxénáról mint br. Bánffy László özvegyéről ír. Ezzel szemben Wykes magyar forrásokra hivatkozva arról szól, hogy 1836-ban, miután Wesselényi Polyxéna hazatért Magyarországra, férje, br. Bánffy László válopert indított ellene. E kérdés még tisztázásra vár azok részéről, akik e kérdésben tovább kívánnak kutatni.

La Signora Ungherese

A Vigilia 1981. évi első számában Jékely Zoltán érdekes írását olvashatjuk, mely beszámol Wesselényi Polyxéna 1835. évi római látogatásáról, ahol megismerkedik Mezzofanti bíborossal és külön kihallgatáson fogadja őt XVI. Gergely pápa is. „Mint Calvin buzgó követője, Wesselényi Polyxéna nem csókol kezét a pápának, akie ezért nem érezte iránta rosszállást.

Jékely az asszony naplója alapján érdekes részletet közöl a pápával folytatott beszélgetésről. A pápa a beszélgetés rendjén megkérdi, hogy Magyarországon milyen nyelvet beszélnek. Németet-e? — Tulajdon nyelvünket — feleli az asszony. — Ez a latin? — kérdezi a pápa. — Nem, Santo Padre: a magyar — adja meg feleletét a kihallgatáson bátran beszélő asszony.

Paget Jánosné 1878-ban Gyéresen halt meg. Férje túlélte, és ugyanott hunyta örök álmra szemét, és Ferencz József püspök (1835—1928) tartott felette meghatározó gyászbeszédet és imát — írja Kovács János.

Ruffy Péter a Magyar Nemzet 1964. évi aug. 9-i számában írt Pagetról és családjáról. E cikket Wykesnek rendelkezésére bocsátottuk. Innen tudta meg, hogy a balatonfüredi 1835—36 idején történt látogatása emlékére a SZOT szálló külső kerengőjén emléktábla örzi ennek a nagy embernek az emlékezetét, akiről csak mi unitáriusok tudjuk, hogy életében milyen sokat tett a magyar—angol unitárius kapcsolatok kiépítése és megerősödése érdekében.

Balatonfüreden megforduló híveink leróhatják kegyeletüket az emléktábla megtekintésével.

Dr. Ferencz József

AKITŐL A KOMMUNIZMUS SZÓ SZÁRMAZIK

Szuhay-Havas Ervin a Népszabadság 1980. február 24-i, vasárnap-i számában fenti címen háromhasábos tanulmányt írt, melyben kutatta azt, hogy a kommunizmus szót ki használta először.

Tanulmányba beillő írásában említést tett Goodwin Barmby nevű fiatalemberről, aki kora fiatalságában Owen reformgondolatának volt követője.

A. L. Morton brit kommunista történész szerint Owen volt az, akivel

„a szocializmus eszméje kilépett a dolgozó-szoba zárt világából, hogy magával ragadja a tömegeket”. Barmby az oweni tanokat követve megismerte az első angol munkásszervezeteket. Londonban megismerkedett Étienne Cabet francia emigránssal, akinek 1840-ben kiadott röpiratában először bukkan fel a kommunista szó.

Szuhay-Havas Ervin megállapítja, hogy Barmby „később magának vitatta a szóalkotás dicsőségét”. Barm-

by saját magáról írva feljegyezte, hogy „egy híres franciával egykoriban folytatott beszélgetés során említette először a kommunizmus kifejezést, amely azóta oly híressé vált”. Barmby, írja a szerző, később unitárius lelkész lett Wakefieldben... E cikk elolvasása után szerkesztőnk levelet írt dr. H. J. McLachlan angliai unitárius történésznek és megkérte, hogy adjon tájékoztatást Barmby életéről. Angol nyelvű írását az alábbiakban magyarul közöljük.

John Goodwyn Barmby — unitárius kommunista

J. G. Barmby, az első angol keresztényszocialisták egyike, 1820-ban született Yorkfordban, Suffolk

megyében. Apja ügyvéd volt, aki akkor halt el, amikor fia még 14 éves volt. A fiatal fiú már korán

eljegyezte magát a radikális gondolatokkal, és úgy mondják, hogy már 16 éves korában dagályos szónoklatot tartott a helyi mezőgazdasági munkásoknak. 17 éves korában Lon-

donba ment, és tagja lett a forradalmi körnek. 1840-ben meglátogatta Párizst, és kapcsolatba került az „Egalitarianusokkal” (Babeuff tanítványával), és úgy jegyezték föl, hogy ő volt az eredeti szerzője a neves szónak „kommunizmus”. Etienne Cabet-vel folytatott beszélgetése alkalmával.

1841-ben megalapította a Kommunista Propaganda Társaságot, és tagja lett a James Pierre Greaves körüli csoportnak, akik 1843–44-ben kiadták a „New Age or Concordian Gazette” — „Új Kor vagy Egyetértő Újság” című lapot.

Barmby az egyenlő társadalomról szóló vízióját a jeruzsálemi korai keresztény gyülekezet elveiből merítette, ahol Jézus tanítványai „mindent közösnek tartottak”. Úgy tanította, hogy a Biblia megalapozza a kommunizmust. További inspirációt talált Platón, Thomas Moore és Campanella írásaiban. Az emberi fejlődés a paradicsomi állapotból (az embernek a természetben elfoglalt eredeti állapotából) a közösségi állapot felé haladt, ez a pozitív emberi társulás társadalmi következménye. Saját kísérlete, hogy megvalósítsa az egyetemes embertestvériséget, nem sikerült. Rövid ideig állt fenn az általa Hanwell-ben (Middlesex megye) alapított közösség. Gondolatait az 1842-ben kiadott újságjában, a Prometeuszban fejtet-

te ki. A központ egy egyszerű ház, virágos kertben, ahol kerti növényeket is termelnek, legelővel, madárházzal, dísznövényekkel, 400 könyvet tartalmazó könyvtárral és „hangsúlyal a nevelésen és az ipari lehetőségeken”. A kommunizmusban hívők, akik már ingatlannal rendelkeznek, szívesen fogadtak, ha vagyonaikat a közösnek ajándékozták. Kísérletének eredményeképpen Barmby úgy érezte, hogy „a kommunista állam alapja a vallási alap”. Lényegében vallásos kommunista és utópista volt. Th. Frost azt írja, hogy a fiatalember jómodorú volt, és hangja meleg és meggyőző. Középen választotta el világosbarna haját a konformista testvérek szokása szerint, és Byront utánozó galért és nyakkendőt viselt.

Barmby 1848-ban újra ellátogatott Párizsba, és tolmácsolta a kommunista gyülekezet üdvözlését a szabadság francia barátainak. Folyóiratot adott ki „The Promethean” címen, és számos londoni folyóiratnak írt cikkeket. Barátságban volt William J. Fox parlamenti képviselő unitárius lelkésszel, aki a londoni South Place Chapel lelkésze, s valószínűleg az ő segítségével ismerkedett meg az unitarizmussal. Párizsból visszatérte után Devon megye Gulliford falujában lett unitárius lelkész (1848–1853), később Lancaster-ben működött (1854–

1858), és végül Wakefieldben (1858–1880). Wakefieldi lelkészsége idején igen határos munkát fejtett ki, és York megye legjobban ismert lelkészei között tartották nyilván.

Radikális meggyőzéséhez egész életén át hű maradt, és 1867-ben ő volt a szervezője annak a nagygyűlésnek, amelyik minden ember választójogaért küzdött. Élete vége felé érdeklődést mutatott a szövetkezeti mozgalom iránt, melyben utat és módot látott, az emberek általános helyzetének javítására. 1879-ben megrendült egészségi állapota miatt Yorkfordba vonult vissza nyugalmába, és itt halt meg 1881. október 18-án. Suffolk megye Framlingham falujának temetőjében talált utolsó nyughelyre. Költő volt és egyházi énekművész, propagandistája a szocialista gondolatoknak és a szabadelvű vallásnak. Úgy írnak róla, mint „lelkés és igazságszerető, félelem nélküli és megalkuvást nem ismerő, de ugyanakkor türelmes, rokonszenvező és vendégszerető” emberről.

(A haláláról szóló értesítés az „The Unitarian Herald XXI. évf. 358. lapján jelent meg Williams Blazeby rotterdami lelkész tollából, aki mint közeli barátja végezte a temetési szertartást.)

Dr. H. J. McLachlan, Anglia

Válaszok ismeretlen kérdezőnek

Ezzel a címmel látott napvilágot Kolozsvárt Márkos András fiatalon elhunyt unitárius szobrászművész posztumusz könyve, az önéletről erdélyi művészek *Ars poetica*-sorozatának ötödik köteteként. Ez a könyv a múlt év karácsonya táján a magyar könyvpiacra is megjelent.

Könyvismertetés helyett az alábbiakban közöljük a művész szerzőről temetése után készült nekrológot dr. László Gyula professzor atyánkfia tollából:

Márkos András
1919–1972

„Életemnek végét attam
S a halálával kezet fogtam...”
(Balladák könyve: 518)

53 éves korában ment el közülünk az a szobrász, akinek műveiben plasztikai életre keltek a székely népballadák. Reánk most már csak szobrai maradtak, és csendes, tiszta tekintetű egyéniségének emléke él bennünk, míg magunk is emlékké nem válunk. Még kora tavasszal nála jártam műtermében. Ő sápadtan, aszottan kísért, szobrai közt azonban lánggra lobbant szemének „fekete gyémántja”, és terveiről beszélgetünk. Szobrain kívül emléke írásai-ban is él, ezekben a pályatárs szen-

vedélyével és szeretetével írt barátairól, Nagy Albertről, Incze Jánosról, Benczédi Sándorról, vagy fogalmazta meg a művészet tisztaságáról való töprengéseit.

Csak halála után tudtam meg, hogy ő a nagy hírű s nagy tekintélyű Márkos Albertnek, a kolozsvári Unitárius Kollégium egykori professzorának fia volt, családja pedig Nyikó menti. Márkos András is az Unitárius Kollégiumban tanult, ott, ahol 1919-ben egy mindig nedves, gőzben úszó kicsi pincészetben, lakás híján meghúztuk magunkat. Ez még melengetőbbé tette bennem a reá való emlékezést.

A szobrászat művészetét Bukarestben és Budapesten tanulta a főiskolán. Művészete azonban magából forrt ki, olyan egyéni sugallóerővel, hogy művei mással össze nem teveszthetők. Az utóbbi 20 esztendőben a kolozsvári Művészeti Líceum szobrásztanára volt. Már nem érte meg, hogy életének legnagyobb szabású alkotását, a 3 méteres bronz Petőfi-szobrát Székelykeresztúron felállítsák.¹ Május 20-án temették, és Erdély minden részéből összegyűlt több száz tanítványa, barátja, művésztársa siratta meg a házsongárdi temető árnyas fái alatt.

Búcsúzzunk tőle azzal, hogy néhány szóval megsimogatjuk szobrait. Négyyszer küzdött meg „Budai Ilona” balladájával, a gyermekeit az erdőben hagyó, kincsét mentő kegyetlen

anyával, ki végül önmagát átkozza meg kicsinyeinek holtteste felett. Ezek a szobrai — akár a többiek is — az asszír bálványok szigorú fegyelmével épültek fel, de ezen belül formává vált hangtalan zokogás, szívet facsaró átok rázza a gyermekeket taposó hatalmas anyatestet. „Magabazárt” kuporgójának bontatlan kőkockája, voltaképpen magát emésztő önarcképe, „Rucatóltó”-jének egészsége a másik örök példaképnek, Medgyessy Ferencnek derengő derűjét idézi, groteszk szobraiban pedig Benczédi Sándorral felel, „Mino-taurus”-a pedig nagy erejű mitológiai emlékeket éleszt. Nőalakjai, családi jelenetei a balladák-bibliás-mitoszos Márkos András gyengéd élet-szeretetét zárják magukba.

Most, hogy elment, csak művei maradnak belőle, az tehát, amit ő is hagyatéknak szánt, hiszen tudnia kellett, hogy véges életünk után csak az marad meg belőlünk, amit rideg anyagban, vagy érzékeny szellembe mentettünk át magunkból. Márkos András művészete a Balladák könyvével egyenlő rangú drága kincsünk. Ő pedig nyugodjék békében a házsongárdi temetőben annyi nemes elődje, régi professzorok és művészbárátok között.
1972. május 25.

László Gyula

¹ A szobrot 1973. január 21-én leplezték le. (Szerk.)

A Romániai Unitárius Egyház 1981. február 28.—március 1-én Brassóban lelkész-szentelő zsinatot tartott.

Ebből az alkalomból Szabó Sámuel egyházi tanácsos korábbi írása alapján tájékoztatást adunk a városról és annak unitárius életéről.

Brassó lakosai románok, szászok és magyarok. A város ismert központja a lutheránusok Fekete temploma. A város lakosainak felekezeti megoszlása összefüggött a nemzetiségükkel. A románok a görög keleti ortodox egyház hívei, a szászok a német ajkú lutheránus egyház tagjai, a magyarok, akiknek száma az utóbbi évtizedekben megnövekedett, a katolikus, református, unitárius felekezetek hívei.

A reformáció Erdélyben gyorsan terjedt, az 1535-ben a krakkói egyetemről haza került Johannes Honterus Brassóban könyvnyomdát és középiskolát alapított. Egykorú, de csak újabban felismert feljegyzések szerint ennek az iskolának volt tanulója Dávid Ferenc is, aki később Wittenbergben folytatta tanulmányait.

A régi brassói krónikák szerint Dávid Ferenc, már mint unitártus, jelenlétében 1568. február 12-én a brassói Péter és Pálról elnevezett templomban prédikált. Vélhető, hogy Brassó akkori magyar ajkú lakosai az unitárius hitre tértek. Erről Orbán Balázs és A. Székely Sándor történészek is szóltak, utóbbi szerint a



brassói unitárius gyülekezet 1622-ben szűnt meg.

Az ezt követő évek más felekezetű krónikásai „áriánus tévelygőkről” tesznek említést. A városi levéltár őriz egy 1777-ből származó latin nyelvű panaszlevelet, melyben Gedő István sepsiköröspataki unitárius lelkész panaszt emel, hogy a Hosszú utcában levő imaházban, felsőbb rendeletre városi darabontok támadtak a pünkösdi ünnepére összegyűlt unitárius hívekre, és klenódiumaikat is elvették. E kis szórvány létezésének a kolozsvári unitárius levéltár-

ban nyomát lehetett találni, és valószínűleg 1817-ben fejeződött be működése.

A mai gyülekezet megalakulását 1885-re lehet visszavezetni. A gyülekezetet évtizedeken át szomszédos unitárius papok pásztorták alkalomlag. 1910-ben alakult anyaegyház-községgé. Az első világháború a megindult fejlődést visszavetette, és csak 1925-ben tudtak az ottani hívek egy belvárosi ház megvételével ingatlanhoz jutni. Hosszú és kitartó munka után a gyülekezet lelkésze, Kovács Lajos esperes kitartó szervező munkájának eredményeképpen 1936-ban felszentelték a ma is álló templomot és a vele egybeépített paplakot.

Kovács Lajos lelkész-esperes 1915—1942 között végezte brassói lelkészi munkáját, vezetője volt az egyházkörnek és fiatalon, 62 éves korában halt el. Unitárius Jövendő c. 1940—42 közt egyházi lapot szerkesztett.

A brassói gyülekezetben öt követően Fekete Lajos, dr. Kővári Jakab végeztek érdemes lelkészi szolgálatot. Több mint két évtizede a gyülekezet lelkésze Májay Endre lelkész-esperes. Néhány éve közadakozásból megújították a templomot, a gyülekezeti termet és a parókiát, és ebben a szép templomban került sor a lelkész-szentelő zsinat megtartására.

Az ünnepségeken meghívás folytán részt vett dr. Ferencz József püspök. A zsinati eseményekről lapzárta miatt lapunk következő számában írunk.

Interjú a 70 éves Pákozdy professzorral AZ I.A.R.F. KONGRESSZUSA

A Reformátusok Lapja egyik nemrégiben megjelent számában „A hit, a tudás és a tett egységéért” címen Komlós Attila interjút készített a 70 éves világhírű református teológiai professzorral, dr. Pákozdy László Mártonnal. Az interjú utolsó előtti részletét közöljük az alábbiakban:

AMIKOR a SZIGORÚ TUDOMÁNYOS eszközökkel dolgozó, történetkritikai módszert alkalmazó teológust a tudomány és a hit konfliktusa felől kérdezem, mosolyogva válaszol: „A tudós akkor tárgyilagos, ha kész feladni előzetes ismereteit az új érdekekben. A hit is akkor tárgyilagos, ha hit voltában kész feladni bármikor azt, ami tévhitnek bizonyult. Kötelesség ez a tárgyilagosság a tudományban, s ez a hit a hitben. Ugyanakkor azonban mindig ellenőriznem kell magam a tények segítségével. Én az igazságnak két fajtáját különböztetem meg. Az egyik a vitathatatlan tényeké. Ezekben a hívőknek és a nem hívőknek azonos véleményre kell eljutniuk. A másik a hité, az értékeké. Ezeket a hit az Igéből ragadja meg. Az Igéhez viszont csak akkor férhetek hozzá, ha nem a ma-

gam gondolatait viszem bele a szövegbe, vagy akarom abból kiolvasni, hanem a rendelkezésemre álló valamennyi tudományos eszköz felhasználásával a benne rejlő üzenetet sikerül kibontanom. Azt elfogadni nem tudomány kérdése, hanem az egész egzisztencia kérdése: dogmatikailag: a tárgy meghódít, a Szentlélek meggyőz. A Szentírás történetkritikai kutatása során fény derül annak emberi oldalára is. A hívő ember ezzel olyan probléma elé kerül, mint annak idején Júdás vagy Pilátus: mindkettő többet tudott a történeti ember Jézusról, mint maga a Nagytanács. Mindkettő tudta, hogy Jézus „ártatlan”. Jézus valóságos emberségének megfelel a Szentírás emberi mivolta. A Jézusba, mint Messiásba vetett hit, amely a Bibliából keletkezik a Szentlélek segítségével, ezt a valóságos embert nemcsak tudomásul veszi, hanem hálás is érte, benne Isten életével és valóságával kapcsolódik össze. Ezért nem okoz nekem soha gondot a tudomány és a hit feszültsége vagy ellentéte. Az igazság szabaddá tesz, és „semmit sem cselekedhetünk az igazság ellen”.

Az International Association for Religious Freedom, az unitárius és más szabadelvű keresztény és nem keresztény vallásokat tömörítő szervezet háromévenként tartja nagy hallgatóságot egybegyűjtő kongresszusát. Az idei kongresszusra a hollandiai Leyden közelében levő International Congress Centerben kerül sor Leeuwenhorstban, július 24—31. napjain.

A kongresszus témája Tyde of Religion — a vallások változásai gondolatkörben fogja az előadásokat és a vitában részt vevőket foglalkoztatni.

A négy bizottság közül az elsőnek munkájában részt vesz dr. Erdő János kolozsvári rektor professzor is.

A kongresszust megelőzően júl. 21—24. napjain ugyanott ülésezik az unitárius asszonyok nemzetközi szervezete, ennek munkájában részt vesznek hazai részről dr. Ferencz Józsefné, dr. Kiss Józsefné és Szent-Iványi Ilona lelkész. A teológusok és a lelkészek tanácskozására, gyakorlati kérdésekről a belgiumi Namur melletti kolostorban kerül sor, ahol egyházunkat Bajor János egyházi főjegyző képviseli.

A kongresszus megemlékezik Bartók Béla születésének centenáriumáról is.

ANTITRINITÁRIZMUS ÉS TOLARENCA

Ludwig Binder német nyelvű 179 oldalas munkája: „Grundlagen und Formen der Toleranz in Siebenbürgen bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts” c. jelent meg 1976-ban, a Bühlau Verlag kiadásában, Köln — Wien.

Ludwig Binder könyve is híven jelzi azt az egyre fokozódó érdeklődést, amely napjainkban a XVII. századi Erdély eszmetörténeti kérdései iránt megnyilvánul. Az egyháztörténeti elemzés szorosán vett tárgya a vallási tolerancia és társadalmi csoport-pluralizmus sajátos, a korabeli Európában egyedülálló rendszere. A kérdést a szerző — aki a kolozsvári Egyetemifokú Protestáns Teológiai Intézet nagyszombati német nyelvű részlegének ma már nyugalmazott professzora és a korszak kiváló ismerője, nem kívánta elválasztani a tolerancia kialakulásában és gyakorlatában döntő szerepet játszó antitrinitárizmus történetének értékelésétől.

Öszinte örömeinkre szolgált, hogy ez az értékelés mindvégig megmaradt a tárgyilagos, helyenként kifejezetten elismerő hangnemben, mely segíti az objektív tájékozódást elsősorban a csak német nyelven olvasóknak, valamint azok számára is, akik korábban ezen a téren csupán homályos, megbízhatatlan ismeretekkel rendelkeztek. Az unitárius olvasó számára azonban néhány kritikai szempont megemlékezésével ismertetjük a könyv egyházunk történetéről szóló fejezeteit.

Binder professzor tárgyilagos, elfogadható hangnemben kísérletet tesz az erdélyi antitrinitárizmus szellemi forrásvidékeinek feltárására (vö. 95. és következő lapokon). Fejtegetéseiben döntő befolyást tulajdonít a szociniánizmus hatásának az erdélyi tolerancia és hitvallás kialakulására. Kétségtelen, hogy Dávid Ferenc ismerte Socinus Laelius és Faustus 1578 előtt megjelent munkáit. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a XVI. század elején Lengyelországban kialakult szocinianizmus és annak hitvallási irata a rakowi káté, hatást gyakorolt volna Dávid Ferencre.

Binder nem mondja meg, hogy melyik az a hitvallás, amelyik egyesíteni kívánta a szász lutheránusok és a magyar kálvinisták hitvallását. E hitvallásról nem szól részletesebben, így nehéz azt azonosítani. Feltételezhető, hogy kellő mérlegelés nélkül vehette át a múlt századi egyháztörténeti munkák e kérdésben vallott meglehetősen ortodox, a tényekkel is ütköző felfogását. A szerző e fejezete bizonyosságot nyújt arra, hogy a kor-

szak hitvitázó és teológiai irodalmának alapos ismerete is félrevezető lehet, ha nem érvényesül vele szemben alapos filológiai kritika.

A szerző részletesen ismerteti J. Paleologus teológiájának alapelveit, és itt kísérletet tesz a közvetlen hatás mértékének megállapítására. Binder következtetéseiben magáévá teszi Pirnát Antal ismert értékes munkájának, a Budapesten (német nyelven) 1961-ben megjelent „Die Ideologie der Siebenbürger Antitrinitarier in den 1570-er Jahren” című tanulmányának Paleológ és Dávid kapcsolatára és előbbinek az utóbbira gyakorolt hatására vonatkozó gondolatait. Binder hasonlóképpen elfogadja Pirnát Antal az új-arisztoteljánusoknak Dávid Ferencre és körére gyakorolt hatását.

A szerző — aki értesülésünk szerint nem tud magyarul — nem használta az 1945 után megjelent és az erdélyi unitáriusokra vonatkozó jelentős magyarországi irodalmat.

Binder elismerően ír Dávid Ferencről, aki mint „selbständiger Denker” — önálló gondolkodó — kísérletet tett a korabeli keresztény felekezetek egyesítésére.

Inkább filológiai természetű az a kifogásunk, hogy a jelentősebb nevek irásának gyakorlatában szokatlan és logikátlan alakokkal találkozunk a könyv lapjain. Több alkalommal használja a „Franz Davidis, Faustus Sozzini” alakokat. Helyesnek találjuk azt a törekvést, hogy a korszakkal foglalkozó szerző a személyeket humanista, latin névalakban szerepeltesse, tehát Francisus Davidis, Faustus Socinus de ha ez bármi ok miatt nem célszerű, akkor e neveket az általuk is használt nemzeti nyelvű alakban kellett volna megadni, tehát: Dávid Ferenc, Fausto Sozzini. A munka dicséretére szolgál az, hogy a XVI. századi erdélyi unitárizmusra elenyésző befolyást gyakorló Jacobus Acontius nevét is megemlíti, és ír Sebastian Castellio-nak e korra gyakorolt hatásáról. Annál kevésbé magyarázható, hogy a szentháromság-tagadás eszmei-szellemi gyökereit ismertette, miért feledkezik meg a spanyol Michael Servet (Szervét Mihály) döntő befolyásáról.

Hangsúlyozni szeretném, hogy a fenti kifogások nem sértik unitárius önértékünket. Ludwig Binder munkáját az egyházunk történetéről alkotott kép kialakításában hasznosnak tartjuk és a téma iránt érdeklődő németül olvasók figyelmébe ajánljuk.

Szent-Iványi István

A FEKETE EMBER HISTÓRIÁJA

Hegedűs Géza írónak fenti című regénye még 1953-ban az Ifjúsági Könyvkiadónál, Budapesten jelent meg. Nagy kár, hogy ma már nincs könyvárusi forgalomban. Újabb kiadása sem jelent meg.

E munkában írja Hegedűs Géza Dávid Ferencről, többek közt, a következőket:

Dávid Ferencnek olyan arca volt, hogy aki egyszer látta, többé nem felejtette el. Magas, boltozatos homloka mögül puha, sűrű szőke haj simult hátra egészen a válláig; ugyanilyen puha, sűrű, sima szőke szakáll nyúlt alá arcáról melle felé, s melle közepén elhegyesedett. Ebből a szőke és csillogóan haj-szakáll keretből ugrott előre kemény és csontos orra. Bajusza vékony volt, s alatta vékonyvonalúan összeszorított ajak. Arca beesett, s mintha mindig láz-

rózsa virítana az egyébként sápadtan fehér bőrön. A szempár, az a kékszemű szempár pedig lángoló szenvedélyességről és törhetetlen akaratról tanúskodott. Akikre ez a két átható szem ránézett, az beleborzongott. Dávid Ferencre nem lehetett közömbösen gondolni: nagyon szerették és nagyon gyűlölték”.

... Mindig tanulmányozta, hogy mire hivatkoznak ellenfelei. És végül arra a meggyőződésre jutott, hogy Istenben nem lakozhat három személy, csupán egy.”

... „És Dávid Ferenc a sok vallású Erdélyben ki tudta kényszeríteni, hogy néhány esztendeje törvényt hozzanak a rendek, amely szabad vallásgyakorlatot biztosít mindenkinek, akár pápista, akár lutheránus, akár kálvinista, akár unitáriusnak vallja magát.”

„Nem volt ilyen jogszabály széles e világon sehol más országban”.

... „Dávid Ferenc tiltakozott mindenfajta erőszak ellen, hitte és vallotta, hogy a tévedések és babonások ellen csakis a tudás fegyvereivel szabad harcolni.

Meg kell győzni, fel kell világosítani az embereket — vallotta. És sohasem volt rest, ha vitára került a sor, hogy összemérje meggyőződését, bármily ellenféllel. De mindig nyilvánosan vitázott, és mindig a nép nyelvén, magyarok közt magyarul, németek közt németül, hadd értsék, és hadd tanuljanak a disputából.”

(Hegedűs Géza írónak a fentiekben megrajzolt Dávid Ferenc arca nem azonos a tradicionálisan őrzött képpel. Az írói elképzelés szabadságával érdekesen jeleníti meg Dávid Ferenc emberi vonásait. Szerk.)

Közli: dr. Jakab Jenő

CHANNING A HAZAI PROTESTÁNS SAJTÓBAN

Channing Ellery Vilmos válogatott művei

Az amerikai unitáriusok egyik legjelentősebb személyiségéről, *William Ellery Channing*ről, születésének 200. évfordulója alkalmával lapunk 1980. évi számában megemlékeztünk. Kérésünkre dr. *Jakab Jenő* a Ráday Kollégium könyvtárában átnézte a korabeli 1870–1880-as évek protestáns egyházi folyóiratait, melyekben számos ismertetést talált Channing Kolozsvárt 1870–1880 között megjelent hatkötetes könyvsorozatáról. A kijegyzett anyagot a kolozsvári Keresztény Magvető szerkesztőségének adtuk át közlés céljából. Az alábbiakban a Kolozsvárt 1881-ben megjelent „Erdélyi Protestáns Közlöny” c. szemle márc. 27-i 13. számának 101. oldalán megjelent ismertetést közöljük, mely a lap „Irodalom” c. rovatában olvasható.

Angolból fordítják és kiadják az unitárius tanárok (*Ferencz József, Benczédi Gergely, Kovács János, Ko-*

vácsi Antal, Péterfi Dénes és Boros György) VI. kötetét.

A tökéletes élet. Ára 1,20 korona. Fordítók és kiadók a megelőző öt kötetben korunk ez apostoli szellemű szónokának és írójának életében megjelent műveiből kiválogatták, és a magyar olvasó közönségnek bemutatták, amelyeket úgy a Channing nemes és emberies gondolkodásmódjának jellemzése, mint viszonyaink szempontjából kiválóan becseseknek és közérdekűeknek tartottak, melylyel vállalatukat bevezették tekintették, miután a megelőző kötetekből a hírneves írónak csupán amerikai viszonyokat érintő beszédei és értekezései maradtak ki. Azonban a múlt évben, mint Channing születése századik évfordulóján Amerika, Anglia s az európai continens több helyein a tiszteletére rendezett ünnepélyek által indítva érezték magukat, hogy a nagy szellem iránt tiszteletüket ez alkalomból is valami úton kifejezzék. De miután emlék-ünnepély tartásának itt nem lett volna oly nagy jelentősége, mint Amerikában és Angliában, s nem is lehetett oly messze kihatóvá tenni: emlék-ünnepély helyett a Channing

műveiből korábban kiadott öt kötetet egy hatodikkal bővítették meg. E kötet tizenkét beszédet foglal magában Channing hátrahagyott és élete utolsó éveiben írt dolgozataiból. E tizenkét beszéd megannyi sugara, együtt pedig teljes fényképe a tökéletes életnek, melyet az ember e földön vallás-erkölcsi tekintetben elérhet. E beszédek mindegyike magában nézve is egy bevezetett egészet alkot, mindazonáltal lehetetlen bennük az összhangot észre nem venni, melyek szerzőnek hit- és erkölcsi rendszereit logikai egymás utánjában és sorrendjében tüntetik fel. A 176 lapra terjedő nagybecsű mű tartalma a következő: Előszó: *Ferencz Józseftől*. Az emberben levő vallási elv. Az Isten kijelentve a világegyetemben és az emberiségben. A közös Atya. Az Atya szeretete az emberek iránt. Az élő Istenhez való bizalom. Az élet Isten adománya. Az élet valódi célja. A vallás tökéletesítő ereje. Jézus Krisztus a mi testvérünk, barátunk és szabadítónk. A keresztény vallás lényege. A kereszténység célja a tökéletes élet. Az egyetemes egyház.

Közli: Dr. *Jakab Jenő*

AZ EVANGÉLIKUS ÉLETBEN OLVASTUK

Bartók emlékest az unitárius templomban

A zeneszerző születésének 100 éves évfordulója kapcsán emlékest volt a Nagy Ignác utcai unitárius templomban. A gyülekezet, az érdeklődők és a vendégek serege zsúfolásig megtöltötte a 100 éves templomot. Ott volt a zeneszerző fia, az unitárius egyház főgondnoka, *Bartók Béla* is. Államunk részéről megjelent *Fűzfa Imre* egyházügyi titkár.

Dr. *Ferencz József* püspök áhítata nyitotta meg az estét. Majd *Mátrai-Betegh Béla* tartott emlékbeszédet, jellemezve azt a Bartókot, aki zenéjével a népek testvériségének eszméjét akarta szolgálni.

Az *Eötvös Loránd Tudományegyetem* „Bartók-kórusa” a Négy magyar népdal c. ciklust adta elő. Az ének-

kar szereplését hangulatilag igen jól vezette be *Illyés Gyula*: *Bartók* c. verse. *Jancsó Adrienne* nagyszerű tolmácsolásában. A *Baross Gábor* által vezényelt kórus lelkesen, színesen, melegen énekelt, szuggesztív erővel szólaltatta meg *Bartók* műveit.

Bensőséges pillanatokat hozott a befejezés: a házigazda, *Husztai János* lelkész azzal köszönte meg az elhangzott műsort, hogy az előadónak „*Dávid Ferenc-emlékplakettet*” nyújtott át.

A jól sikerült est méltóképpen illeszkedett bele a *Bartók-centenárium* rendezvénysorozatába. Felemelő és maradandó élményt nyújtott a hallgatónak.

Gáncs Aladár

GELLÉRD IMRE

Az 1980. jan. 3-án tragikus hirtelenséggel elhalt *Gellérd Imre* (1920–1980) életútját szép tanulmányban írta meg fiatalabb lelkész-társa, *Jakab Dénes*. Az írás a *Keresztény Magvető* 1980. évi 1–2. számában olvasható. A dolgozat felsorolja *Gellérd Imre* nyomtatásban megjelent munkáit, köztük egyházi beszédeit, keresztelei ágendáit. Tanulmányokat írt: Az úrvacsorai agenda; Keresztelei szertartásunk időszerű kérdései; *Krizsa János* prédikatori munkássága; A prédikáció textusszerűsége; *Hogyan készül fel a lelkész az evangélium hirdetésére*; *Dávid Ferenc*, mint prédikátor címen, melyek mind a *Keresztény Magvetőben* jelentek meg az 1974–1979 közötti évfolyamokban.

Kéziratban hátramaradt munkáit még nem sikerült számbavenni. *Jakab Dénes* viszont közli két jelentős és terjedelmes, kéziratban maradt tanulmányának címét: „Az unitárius prédikáció irodalom története a 16. századtól a 18. század végéig”. (írta 1956-ban) és „Az unitárius egyház szószéki és szertartási szolgálata a XIX. században” (írta 1970-ben). Érdemes volna e munkák kiadására gondolni.

HELTAI GÁSPÁR ÉS AZ INKVIZÍCIÓ

A *Világosság* c. marxista szemle 1980. évi 10. számában Szörényi László, az MTA Irodalomtudományi Intézetének tudományos munkatársa fenti címen érdekes, és az eddigi adatokat összefoglaló és bíráló ismertetést közölt.

Heltai Gáspár 1570-ben adta ki *Reginaldus Gonsalvius Montanus* 1567-ben Heidelbergben kiadott *Sanctae Inquisitionis Hispaniae...* c. művét Kolozsvárt magyar átdolgozásban. E kiadás már Heltai antitrinitárius korszakában történt, amint ezt Pirnát Antal is megállapította „Die Ideologie...” c. 1961-ben kiadott német nyelven megjelent tanulmányában.

Az ismertetésre abból az alkalomból került sor, hogy az egyetlen példányban fenmaradt *Háló* c. könyvet, 1915. évi, már könyvtári forgalomból kikerült kiadása után, Kőszeghy Péter adta ki 1979-ben; „*Háló. Válogatás Heltai Gáspár műveiből*”, a Magyar Tallózó sorozatban.

Heltai abból a munkából fordított, mely először tárta a világ elé a spanyol inkvizíció rémségeit. 1568-ban már franciául és angolul is megjelent, és ezt követte Heltai magyar fordítása. A XVII. században több nyelven kiadják ezt a könyvet és a latin eredeti szöveget a XVIII. században D. Gerdes újra nyomtatta.

Csak a XIX. században jelent meg spanyol nyelven.

Heltai a fordítás utószavában hangsúlyozta, hogy János Zsigmond fejedelem országában nem lehetett úr az inkvizíció.

Kőszeghy Péter rámutat Heltai fordításának gyengeségére és egyoldalúságaira. „Heltai Gáspár fordítása alapján átformálja ezt a koncepciót — ti. a mű alap gondolatát — mely a lutheri ördög-koncepció jegyében fogja fel témáját. Így az ördög-irodalom lutheránus műfaját egy egyedülálló darabbal gazdagította: *egy antitrinitárius leleplezése az ördög üzelmeiről.*”

Ismertetése végén Kőszeghy rámutat arra is, hogy bár az eredeti munka erre alapot nem adott, Heltai a spanyol inkvizíció mellett elítéli az olaszországi inkvizíció borzalmait is. Ennek a betoldásnak talán ugyanaz az oka — írja Kőszeghy — mint annak, hogy az előszó szerint maga János Zsigmond fejedelem bízta meg Heltait a latin mű lefordításával. Pirnát Antal adatai alapján a szerző rámutat arra is, hogy a *Háló* kiadása előtt fogta el az olasz inkvizíció János Zsigmond olasz ügynökét, Rossit. Így a fejedelemnek politikai indok alapján is érdeke fűződött ahhoz, hogy az inkvizíciót megtámadó könyv magyar nyelvű változatát megjelentesse.

A nők lelkeszi szolgálata

A Magyar Református Egyház közvéleményében az érdeklődés homlokterében áll a nők lelkeszi szolgálatának kérdése. A hazai evangélikus és metodista egyház e kérdésben már igenlően foglalt állást. Egyházunk, elvi álláspontja alapján a teljes jogú szolgálatot biztosítja a nőknek. Így szenteltük fel Szent-Iványi Ilo-nát 1980. október 1-én.

A Református Egyházban az úttörő állásfoglalás *Lenkeyné dr. Semsey Klára*, a debreceni Református Teológiai Akadémia újszövetségi professzora munkájához fűződik, aki már 1979-ben Debrecenben kiadott doktori értekezésében e kérdéssel foglalkozott (Szemelvények az Apostolok Cselekedeteiből és az apostoli levelekből — nők az ősegyházban, az ősegyház dokumentumai a nőkről).

Pozitív értelemben nyilatkozott meg, a *Confessio* 1980. évi 4. számában *dr. Kürti László* miskolci református püspök „A Biblia a nők lelkeszi szolgálatáról” címen. E tanulmány következő mondatára több olvasónk felhívta a figyelmünket. „A magyarországi protestáns egyházak közül kettő, az evangélikus és a metodista egyház megnyitotta a lelkeszi tisztséget a nők előtt”. Úgy véljük, hogy *dr. Kürti László* püspök tanulmánya megírásakor nem értesült arról, hogy a hazai unitárius egyház is szentelt fel nőket a lelkeszi szolgálatra, és ezért nem tett említést egyházunk hasonló állásfoglalásáról.

A Krisztusban hívő Nazarénus gyülekezet Magyarországon

Az adventista egyház lelkesze, aki a budapesti Evangélikus Teológiai Akadémián végezte tanulmányait, fenti címen nyújtotta be doktori értekezését a debreceni Református Teológiai Akadémiára. Benyújtott dolgozata alapján teológiai doktorrá avatták.

Dr. Szigeti Jenő értekezése a H. N. Adventista Egyház sokszorosító gépén jelent meg 169 nagy alakú oldalon.

1876-ban kelt a nazarénusok első hitvallása, és 1977-ben ismerte el az Állami Egyházügyi Hivatal a nazarénusokat is önálló felekezetnek. Saját körükben végzett felmérés szerint lélekszámuk 1968-ban 3312 volt. A gyülekezeti tagok több mint száz csoportban éltek, ezek közül csak 8 csoportnak a taglétszáma haladta meg a 100 főt. Egyik legjelentősebb

gyülekezetük Hódmezővásárhelyt áll fenn, ahol szép imaházuk és önálló temetőkertjük is van.

A dr. Szigeti által összeállított gazdag irodalmi anyagban utalás történiük Bölöni Farkas Sándor (1795—1842) ismert munkájára: *Utazás Észak-Amerikában, Kolozsvár, 1834*, aki könyvében több új keletkezésű amerikai vallási mozgalmat ismerttetett (231—247. oldalakon).

A szerző megállapítása szerint a nazarénusok új híveinek többsége a református egyházból tért át, de igen jelentős a belső szaporodás, nazarénus szülők gyermekei élnek tovább életüket e gyülekezetekben.

A hazai kisebb egyházak életét ismertető tanulmány részletes alaposággal és körültekintéssel vizsgálta a korabeli állami, városi és egyházi adatokat, s így az első összefoglaló képet adta e felekezet életéről.

Békegyűlés az Újvárosházán

A Hazafias Népfront budapesti bizottsága december 11-én papi békegyűlést tartott az Újvárosháza nagytermében, a budapesti római katolikus, görög katolikus, református, evangélikus, orthodox, izraelita, unitárius egyházak és a magyar szabadegyházak tanácsába tömörült felekezetek lelkeszei részére. A békegyűlés keretében Gyovai Gyula a Magyar Külügyi Intézet igazgatója tájékoztatta a jelenlevőket a nemzetközi helyzetről. A tájékoztatót több hozzászólás követte.

A XX. században éltem

címen jelent meg *Benamy Sándor* éveken át Kolozsvárt élt újságírónak a könyve, melyre felhívták figyelmünket.

Munkatársa volt a kolozsvári *Ellenzék* c. lapnál egykor dolgozó unitárius *Végh József* újságírónak is.

Könyve 68. oldalán a következő unitárius vonatkozású feljegyzését

olvashatjuk: „...a Habsburg császár-királyhoz hasonlóan matuzsálemi kort ért meg névrokona, aki 1876 óta itt — Kolozsvárt — püspök még a húszas években, az én időmben is, megavasodhatott volna hát a konzervativizmusa. Ehelyett mindig fiatalon kihúzta magát, érdekelt minden, és ha valami nevezetes dolog történt a világban, büszkén fel-

kiáltott: Ezt is megértem!” Úgy is halt meg 1928-ban, kilencvenhárom éves korában, hogy törött lábbal fellépett egy székre, egy könyvet akart levenni, visszaesett s nyilván belső zúzódásai vitték végül sírba.

Benamy Sándor ma itt él Budapesten. Felesége egyik erdélyi útjuk alkalmával ellátogatott Mészköre, Balázs Ferenc sírjához is.

Istentől áldott, boldog húsvéti ünnepeket kívánunk lapunk olvasóinak!

DÁVID FERENC ÉS AZ UNITÁRIUS VALLÁS

A kolozsvári *Keresztény Magvető* 1980. évi 1–2. számában Kovács István lelkész a 84–89. lapokon alapos és részletes bírálatot írt fenti címen 1979-ben megjelent kiadványunkról, mely dr. Varga Béla egykori püspökünk, korábban évtizedeken át teológiai professzor hittani tanulmányaiból két dolgozatot közölt.

Ismertetésének summájából az alábbi részletet közöljük:

„Az unitárius hittan feladata az, hogy az evangéliumi keresztény hit igazságait s a keresztény vallás lényegének megértéséhez szükséges alapvető fogalmakat hozza egészen közel a mi mai felfogásunkhoz, az élő, mindennap újra meg újra születő hithez.”

Miben összegezhetnénk Varga Béla hittanának jelentőségét?

Nehéz egy könyv értékét minden szempontra kiterjedően felbecsülni.

Ha csak azt mondjuk, hogy egy könyv jelentősége hatásaiban nyilvánul meg, illetve jut kifejezésre igazán, Varga Béla hittana akkor is felbecsülhetetlen szolgálatot tett az unitarizmusnak. Mint minden valóban maradandó értékű munka: nemcsak a maga korában, de azzal is, hogy az unitarizmus további fej-

lődési irányát — napjaink hitfelfogását is meghatározza.

A ma keresztény embere, aki kezébe veheti ezt a Dávid Ferenc halálának négyszázadik évfordulójára újra kiadott munkát, maradandó élményt és értékeket nyerhet általa. Mert Varga Béla nem valamiféle „olcsó vigaszt” kínál olvasóinak. Rányitja szemünket, hogy az unitárius vallás nem valamiféle „kényelmes” vallás. Ez a vallás nem kínál követőinek, sem az iránta érdeklődést tanúsító más felekezetűeknek önmagukban üdvözítő dogmákat elhívésre. Varga Béla kétséget kizáró módon mutat rá, hogy azok a keresztény századok, amelyek az ember-Jézusból imálandó Krisztust alkotak, tulajdonképpen elszegényítették Jézus tanításának és követendő példaként előttünk álló személyes varázsának páratlan, mérhetetlen gazdagságát. Jézus hit- és életfelfogása épp központi fontosságú részében szenvedett kárt, midőn követőinek adott vallását néhány dogma elhívésére szűkítették le. A Jézus tanításán alapuló értékkereszténység önmagában véve még nem üdvözít senkit. Igényli az „itt és most” e földi létben élő és cselekvő, Istenben hívő ember részvételét is. Az olyan keresztényt, aki a jézusi esz-

ményeket megélni akaró elhatározással és valóságos tartalommal képes betölteni Isten drága ajándékát, a hitet. Aki az élő Isten cselekvő munkatársa kíván lenni az emberi lelket tökéletesítő, az életet a szüntelen fejlődés útján előbbrevívő szeretetszolgálatban. Mert a jézusi kereszténységben a szeretet mint cselekvő élet nyilvánul. Ezt megvalósítani pedig összehasonlíthatatlanul nehezebb — állapítja meg Varga Béla —, mint dogmákat elfogadni, bennük hinni s ennek alapján remélni az üdvösséget.

Varga Béla két tanulmányát az alkalomnak megfelelő, szép előszóval bocsátotta a könyvek sorsának útjára a kiadó egyház püspöke, dr. Ferencz József.

A kötet végén rövid angol nyelvű összefoglalás és Varga Béla tanulmányának „Az unitárius hittan lehetőség, az unitárius közfelfogás” c. fejezet található, a szerző egykori tanítványának, dr. Harrington S. Donaldné Szánthó Vilma — jelenleg New York-i lelkész — angol fordításában.

A külalakjában is igen szép, izléeses kötet a magyarországi Egyetemi Nyomda kiváló munkáját dicséri.

Kovács István

Kopernikusz az unitárius könyvtárban

A kolozsvári „Utunk” 1980. nov. 14-i számában Keplerről írt igen figyelemre méltó cikket Hajós József. Ebben kétszer is utal a Kolozsvári Akadémiai Könyvtár unitárius állományára, amit az unitárius köztudat kollégiumi nagykönyvtárként ismert.

A szerző cikkében felteszi a kérdést: „Volt-e akkor már mifelénk heliocentrista? Lehetséges. Kopernikusz fő művének első kiadása megvan a kolozsvári Akadémiai Könyvtár unitárius állományában.”

Később így ír: „Az említett unitárius állományban megvan Julie Burov (Burov) 1857-es Kepler-regénye, és egy 1566-os névtelen Kepler-bemutató, mely Pesten, Bécsben és Lipcsében került forgalomba.” Az idézetekből kitűnik, hogy eleink szűkös anyagi körülmények között is beszerezték a kollégiumi könyvtárnak a haladó tudomány sokszor forradalmasító könyveit.

Jelentős adomány

Józan György, néhai püspökünk: Józán Miklós fia kezdeményezésére és munkája eredményeként a Józán család egyházunk levéltárának adományozta édesapja szellemi hagyatékát. Nagy értékű fényképek, eddig nem ismert levelezési anyag, újságcikkek és kéziratok alkotják a nem kis mennyiségű és értékében is nagy jelentőségű adományt.

Az anyag hamarosan feldolgozásra és a levéltári előírásoknak megfelelő elhelyezésre kerül. Mielőtt azonban ehhez levéltárunk szakemberei hozzakezdenének, lapunk sorain keresztül mondunk köszönetet egyházunk nevében is a Családnak és elsősorban Józán Györgynek, hogy fáradságot nem kímélve összegyűjtötte és önzetlenül a közösségnek adományozta áldott emlékü édesapjának mindannyiunk számára oly értékes szellemi hagyatékát.

AZ 1981-ES PÁPAI ÉVKÖNYV

A hazai katolikus egyházi sajtó érdekes adatokat közölt a fenti évkönyv alapján; olvasóinkat is érdeklik a katolikus egyházra vonatkozó és az egész világra kiterjedő adatok. A Bátorosi Kollégium jelenleg 126 bíborosból áll. A megyéspüspökök száma 2349, a címzetes püspököké 1989. A világegyházban kerekén 100 püspökkari konferencia van. Ezenkívül 13 pátriárkai szinódus és keleti rítusú konferencia, valamint 10 regionális, nemzetközi püspökkari tanács, 1980-ban 131 érseket és püspököt nevezett ki a Szentatya. Az év folyamán Zimbabwe köztársaság létesített diplomáciai kapcsolatot a Szentszékekkel. A pápai egyetemek száma 17, a katolikus egyetemeké 47. — 41 egyházi fakultás van a világon, és állami egyetemek keretében 33 katolikus teológiai fakultás működik. 228 pápai jogú férfi szerzetesrend van, több mint 250 ezer taggal, a pápai jogú női szerzetesrendek száma 1214 és ezeknek közel 773 ezer tagja van.

